

Kuramda ve Uygulamada Kentsel Planlama: Gözden Geçirme ve Yeni Bir Değerlendirme^{1, 2}

A. J. SCOTT ve S.T. ROWEIS
Çeviren: A. Cenap YOLOĞLU*

Özet

Bu metinde, kentsel planlamanın sosyotarihsel anlamını, ussallığını ve sınırlarını belirleme girişiminde bulunulacaktır. Metin beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bazı temel ölçütler planlama kuramının temel görevlerini tanımlamada altlık olarak önerilmektedir. İkinci bölüm, çağdaş kentleşme süreçlerini kapitalist üretim çerçevesinde ele almaya çalışmaktadır. Üçüncü bölümde, planlama kapitalist kentleşme tarihinin dinamikleri bağlamında incelenerek oradan türetilmektedir. Dördüncü bölümde geleneksel kentsel planlama kuramı eleştirilecektir. Son bölümde ise, bazı kentsel siyasa soruları ve siyasal uygulamalar tartışılacaktır.

Giriş

Bu metin yeniden-kurgulanmış bir kentsel planlama kuramına yönelik temeller oluşturma amacı ile hazırlanmış mütevazı bir girişimdir. Bu amaca ulaşmak için beş aşamalı bir proje gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Birincisi, kentsel planlamada uygulanabilir bir kuramın temel görevlerini tanımlamak üzere bir altlık olarak, basit ama güçlü bir ölçüt sunacağız. İkincisi, herhangi bir yeniden-kurgulanmış kuramda zorunlu bir giriş olarak görülmesi gereken bazı genel kavramsal konuları tartışacağız. Üçüncüsü, kapitalist kentleşmenin tarihi dinamikleri içine gömülü

somut bir sosyal olgu olarak planlamanın analizini yapmak ve kentsel planlamanın başlangıç niteliğinde bir genel kuramını geliştirmek için girişimde bulunulacaktır. Dördüncüsü, önceki aşamalar ışığında, varolan kentsel planlama kuramının görece uzun bir eleştirisi yapılacaktır. Beşinci ve son olarak, planlamanın geleceği, kentsel siyasalar ve kendi-bilincinde siyasal uygulamalar için analizimizin bazı uygulamaları kısaca gözden geçirilecektir.

Planlamada Uygulanabilir Bir Kuramın Görevleri

Kentsel planlama kuramı üzerine geleneksel yazının gelişigüzel bir okuması bile şunu söylemektedir: bu yazın kuramsal incelemenin anlamı, özellikleri ve görevleri dikkate alındığında aşırı derecede düzensiz olarak nitelenebilir. Çünkü geleneksel yazın: karar verme yöntemlerinin tartışılması ve müdahaleci stratejilerin optimizasyonu, planlama uygulamalarında tipolojiler yaratmaya yönelik çabalar ya da planlama ve kentsel siyasanın amacına yönelik sorular üretmek gibi, eklektik kalkış noktalarından hareket etmektedir. Bu eklektizm karşısında tartışmamıza, kentsel planlamada uygulanabilir bütüncül bir kuramın temel görev ve özellikleri ne olmalıdır? sorusunun yanıtının açık, ancak taslak bir çerçevesini çizerek başlamak önemlidir. Bunu, en başta, “ideal koşullarda planlama ne olmalıdır?” sorusunun soyut ve

* Araş. Gör.,
ODTÜ Kentsel Politika
Planlaması ve Yerel
Yönetimler ABD

¹ Bu metin ilk olarak Bölge Bilimi Derneğinin 17. Avrupa Kongresinde sunulmuştur. Krakow, Polonya, 1977

² Environment and Planning-A, 1977, cilt 9, sayfa: 1097-1119

normatif ilkelerinden kuram üretme girişimlerini reddederek yapacağız. İlgili alanımız planlamanın ne olduğudur. Geleneksel yazında sıkça sürdürülen, tamamıyla (bilimsel) spekülasyon-normatif kuramsallaştırmanın tersine, biz uygulamadan ve somut bir sosyal olgu olarak kentsel planlamanın doğasını keşfetmeye yönelik bütünlük, mantıklı, ampirik çabalardan yola çıkarak planlama kuramımızı oluşturmayı düşünüyoruz. Bu karşı duruşun esrareniz ve özgün olmaktan uzak, olağan, normal ve genel olarak sosyal bilimlerin mantıklı bir yöntemi olduğu belirtilmelidir. Bu yöntemle uyumlu olarak, “kuramımız nasıl tanımlanmalı?”, “nasıl değerlendirilmeli?” ve “onunla ilgili hangi mantıklı beklentilerde bulunmalıyız?” gibi sorularla ilgili olarak birkaç genel kural koymamıza izin verin.

Kentsel planlama kuramı üzerine varolan yazının büyük bölümü kentsel planlamayı sosyo-tarihsel bir olgu olmaktan çok; soyut, analitik bir kavram gibi yaklaşan bir kavramsal bakış açısı ile ele almaktadırlar. Dolayısıyla geleneksel planlama kuramı deneyimden bağımsız (a priori) ve sözde var olan (nominalistic) bir özelliğe sahip resmi (formal) ve dilbilimsel (linguistic) planlama tanımını başlangıçta belirterek yola çıkma eğilimindedir. Örneğin, herhangi bir kişi planlamanın evrensel tanımları olarak sürekli şu tür ifadelerle karşılaşır: planlama verili kısıtlar altında tanımlanmış, istenen hedeflere ulaşmayı amaçlayan, sonuç-odaklı bir süreçtir; planlama sosyal değişime liderlik etmek için rasyonel karar verme süreçlerinin uygulanmasıdır; planlama insani gelişmeyi amaçlar. Bu çeşit önermeler bir bakıma karşı çıkılmazdır. Ancak, bu karşı konulmaz özelliği bir çeşit bağımsız/tüzel özgünlük veya tanımlayıcı güç maliyetiyle elde edilir. Bunlar saldırlamaz önermeler olabilirler, ancak bu onların kaçınılmaz anlamsızlıklarının bir sonucudur. Eğer onları; “amaçlar hangi sosyal mantığa göre tanımlanmıştır”, “hangi sosyal süreçler engel oluşturmaktadır”, “bazı tipik engeller neler olabilir”, “sosyo-tarihsel gerçeklik içinde rasyonelliğin doğasını ve içeriğini ne tanımlamaktadır”, gibi sorularla karşılaştıracak olursak; bu önermelerin gerçekten ampirik olarak miyop ve içlerinin de boş olduklarını görmeye başlarız. Sonuç olarak, kentsel planlamanın görgül ortamı hakkında kayda değer çok az şey söylenmektedir. Bu düşünce, yukarıda verilen üç

planlama tanımı birbirinden oldukça farklı olsa da, “prensipte herhangi birini tekzip edebilecek herhangi bir görgül test önermek oldukça zordur”, gözlemleriyle daha da desteklenmektedir.

Tersine, (yanlış olduğu kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde bilinse bile şöyle bir önermeyi düşünün: çağdaş Kanada’da, kentsel planlama, yeniden seçilebilmek için siyasetçilerin girişimleri ile üretilmektedir; bu amaca ulaşmak için siyasetçiler: a) net kentsel geliri en çoğa çıkartan, b) kentsel değişimin tüm süreçlerini dengeleyen, c) ticari firmaların aleyhine, özel kişilerin lehine bölgeleme düzenlerini yeniden düzenleyen yasal düzenlemeler yapmaktadırlar. Veya şu: planlama ekonomik üretim ve dolaşımın toplam maliyetini en aza indirecek biçimde şehri yeniden-yapılandırmak için bir girişimdir. Bu ifadeler oldukça net bir şekilde deneysel olarak miyop veya anlamsız değildir. Oldukça genel (yani evrensel geçerlilik iddiasındadırlar), ancak içerik anlamında zenginlerdir. Deneysel olarak yanlış olsalar bile, kuramsal anlamda uygulanabilir önermelerdir. Görgül açıdan tekzip olasılığına karşı bağımsız olmaktan uzak olmaları nedeniyle en üst düzeyde tekzip edilebilirlik için düşünülerek yapılandırılmışlardır. Bu güçlü bir kuramın kalite işaretidir. Bir kuram görgül tekzibe ne kadar uzun süre direnirse, dünya hakkında ince biçimde yapılandırılmış açıklamalarda bulunur. Ve eğer sonunda gerçekten yanlış olduğu gösterilebilirse, en azından şöyle bir bilgi edinmiş oluruz: bu kuram asla tekrar ciddi biçimde dikkate alınmayacaktır.

Bu mantık çerçevesinde, o halde, bizim “kentsel planlamanın uygulanabilir bir kuramını ne oluşturur?” sorusuna ilişkin temel başlangıç kuralımız şudur: böyle bir teori a) kentsel planlama olgusuyla ilgili somut ama evrensel beklentileri tanımlamak, b) ampirik kanıtlar karşısında bu beklentilerin geçerliliğini test etmemize izin vermek, c) gelecekteki eğilimleri olmadan önce tahmin etmek zorundadır. Bu ölçütler, biz iddia ediyoruz, bilimsel olarak geçerli bir kuramı ideolojiden, folklordan, metafizikten ve ümitten ayırıştırır şeylerdir. Bu konular (her şeyden sonra oldukça açık) üzerinde uzunca bir şekilde durduk çünkü onlar kentsel planlama kuramı üzerine olan geleneksel yazın içinde sıkça bir şekilde görmezden gelinmektedir. Böylece, aşağıda önereceğimiz planlama kuramı her şeyin ötesinde planlamanın gerçeklerini açıklamayı hedefleyen bir kuradır,

tıpkı neo-klasik arazi kullanımı kuramının arazi kullanım gerçeklerini yaratmak için değil onları açıklamak için uğraşması gibi.

Şimdi, esas itibarıyla bu yol gösteren niyete karşıt olarak, yazında planlama kuramının doğası gereği normatif bir kuram olduğunu söyleyen kesin bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısında planlama kuramı süregiden sosyal gerçeklikten çok fazla etkilenmez: o daha çok o gerçeklik olarak istekli ve gönüllü biçimde kendini gerçekleştirilmeye çalışır. Bu tek taraflı bir görüştür. İnsan eyleminin gerçek, tarihsel olarak tanımlanmış göstergelerinden bağımsız üretilir ve kolaycı bir şekilde aşkın (transcendental) operasyonel normların varlığını kabul eder. Tabii ki herhangi bir çeşit soyut normatif kuramın tamamıyla mantıklı oluşturulma olasılığını kabul ediyoruz. Ancak bu kuramları insan dünyası gerçekleriyle ilişkilendirmek isteyen herhangi bir girişim şu kaçınılmaz sorunun sorulmasını sağlar: “hangi özgün sosyal koşullar altında herhangi bir deneyimden bağımsız gerçeklik pratikte uygun ve uygulanabilir olacaktır?” Ve tekrar, “hangi somut gerçekler bu gerçekliğin değil de şu gerçekliğin oluşmasına neden olacaktır?”. Bu sorular çağdaş sosyal ve kentsel yaşama oldukça içsel olan insani çatışma, gerilim ve mücadele ışığı altında daha da ciddi olarak ortaya çıkacaktır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında bu önerme üzerinde daha detaylı olarak duracağız. Gerçekten insan eylemi aşkın normlara, pratikte onu bir kenara bırakır, ihtiyaç duymaz. Eylemi motive eden insanın itekleridir, bu yaşam projeleridir, ve onlar belirgin bir sınıf, tabaka, grup, bölüm vb içinde yer alan çeşitli bireylerin ortak paylaşılan soysa-tarihsel durumlarının mantığı ile onlara kitlesel gücü ve kitlesel değeri veren bütüne hassastır. Bu yaşam projeleri normların ideolojik görünüşlerini takınırlar ama onlar birincil olarak somut pratiklerin bütünü ve ikincil olarak soyut fikir ve değerler sistemidir. Kendi adımıza insan tarihinin geleceği için soyut normatif tasarılar inşa etme işini vizyonculara ve ütopyistlere bırakıyoruz. Bundan sonraki bölümde dikkatimiz kararlı bir şekilde bir gözle görülür sosyal ve tarihi bir olgu olarak kentsel planlamayı açıklama işine yöneltmiştir. Bu amaca herhangi bir sosyal reform ya da ütopyacı insanın öncül programının yardımı olmadan ulaşmayı hedefliyoruz. Ancak, kuramımızdan siyasa biçimlendirmesi, eylem ve aşamalı sosyal değişimin olasılıkları konusunda ipuçları elde

etmeyi tabii ki bekliyoruz. Bu ipuçlarını bekliyor ve gözlüyoruz çünkü önümüzde bekleyen işin bir kısmı da geleneksel planlama yazınında ideolojik olarak insana yüklenen anlam için değil, ne iseler onun için gerçek insan ihtiyaçlarını/beklentilerini ortaya çıkarmaktır.

Dolayısıyla, kentsel planlamanın uygulanabilir bir kuramı sadece planlamanın ne olduğunu söylememeli, ama aynı zamanda ilerlemeci planlılar olarak neler yapabileceğimizi veya yapmamız gerektiğini de söylemelidir. En nihayetinde şu sorularla yüzleşecek ve cevap verecek nitelikte olmalıdır: “planlama gerçek anlamda neyi başlarır?”, “planlama hangi sosyal işlevleri yerine getirir?”, “planlamayı hangi güçler yaratır?”, “plancının hedefleri nasıl tanımlanır?”, “plancılardan ne yapmasını bekleyebiliriz?”, “planlamanın sınırları nelerdir?”, “planlama yarın bugün olduğu gibi mi olacak?”, “bugün planlama neden bu kadar yaygın?”, “geçen yüzyılda planlama görece olarak neden daha önemsizdi?”, “şehirden şehre düzenli olarak tekrar eden planlama problemleri nelerdir?”, “plancılar neden alan kullanımını bölgelere ayırır (veya neden kentsel yenileme projelerine girişirler veya neden yeni kentler (new towns) planlarlar veya neden kentsel ulaşım süreçlerine müdahale ederler)?” “bu görevleri yerine getirerek plancılar neyi başarmış olur?”, “neden yurttaş katılımı hareketi planlama üzerine bir etki olarak doğdu?”, “plancılar bundan sonra ne yapacak?”, “plancılar bundan sonra ne yapmalı?” vb. Bu metinde hedefimiz bu tür sorulara cevap verme yolunda en azından biraz yol alabilecek bir kuram inşa etmektir. Bu işe kentsel planlamanın uygulanabilir herhangi bir kuramının bizce altını çizmesi gereken ana kavramsal temelleri ileri sürerek girişiyoruz.

Kentsel Planlamanın Uygulanabilir Bir Kuramının Kavramsal Temelleri: Sosyal Düzen, Kentleşme ve Planlama

Kentsel Planlamanın Asli Temellenmesi

Kentsel planlamanın somut bir sosyal olgu olduğu gibi görece tepki toplamayan (ama aslında sıklıkla karşı çıkılan) bir temel üzerine tartışmamıza başlamak için bize izin verin. Bu önerme bir diğerini beraberinde getirmektedir: kentsel planlama ile toplumun geri kalanı arasında öyle bir ilişki vardır ki bu birbiriyle örülmüş bütünlük sosyal gerçeklik

evrenini meydana getirir. Burada acilen iki noktanın geliştirilmesi gerekmektedir.

Birincisi, kentsel planlamanın bu ilk kavramından, bu varsayılan bağlantıların doğasına ve özgün içeriğine ilişkin sorular türer. Çünkü bir taraftan planlamanın basitçe bağımsız ve özerk bir sosyal eylem olduğu gibi eylemden bağımsız kabullerin doğruluğu kanıtlanabilirmiş gibi yapamayız. Bu şu anlama gelmektedir; kentsel planlamanın sadece kendi içinde bulunan güçlere göre doğduğunu, gözle görülür nitelikler kazandığını ve geliştiğini kabul edemeyiz. Böyle bir kabul anlaşılabilir kentsel planlama olaylarına neden olan “özler sistemi” gibi planlamanın kaçınılmaz olarak metafiziksel kavramsallaştırılmasına neden olur. Diğer taraftan, toplumun geri kalanı ile kentsel planlama arasındaki bağlantının gerekli varlığının kabulü bu bağlantıların doğası ve içeriğine ilişkin herhangi bir özgün ipucu vermez. Ancak bu kabulün yapacağı şey azimli bir şekilde en sonunda benimseyebileceğimiz kavramsal temeller ne olursa olsun net bir şekilde bu bağlantıları açıklayan ve aydınlatan ihtiyaçları ortaya koymaktır.

İkincisi, ampirik olayların tarihsel dizgesi olarak kentsel planlama ve hatta bazı durumlarda kısa süren, belirgin bir şekilde değişken bir olgudur. Kentsel planlamanın herhangi bir teorisi, planlamanın somut şekilde bağlantılı olduğu daha kalıcı soysal olguları anlama içinde planlamayı (değişebilir, geçici, arızı şey) yerleştirmeye çalışmadığı için sadece yanlış ve/ya önemsiz önermeler üretilebilir. Bu şuna dönüşür en sonunda hangi kavramsal temelleri geliştirirsek geliştirelim, o kavramlar kentsel planlama olgusunu daha durağan sosyal süreçler ve dinamikler anlayışı içine demirleyecek kabiliyette olmak zorundadırlar. Diğer bir deyişle, kentsel planlamanın uygulanabilir bir kuramı, gözle görülür planlama olaylarını kavrayan çok sayıda kısa-erimli durumdan kentsel planlamanın tamamıyla tümevarımsal türetiminin tersine, kentsel planlamanın gömülü olduğu durağan sosyal olgudan kentsel planlamanın doğasının, içeriğinin, yörüngesinin analitik türetimine izin veren kavramsal temeller üzerine kurulmalıdır.

Kuramımızın bu iki gerekliliğine atfettiğimiz önem daha anlaşılabilir ve kabul edilebilir olur eğer şu gerçeği yeniden hatırlayacak olursak; bu gereklilikleri tamamıyla reddeden ana planlama

kuramı, planlamayı çevreleyen geçici ve konjonktürel olaylar değiştikçe sırf moda ve heves için sürekli ve tahmin edilebileceği gibi itibarsız durumlara düşen kentsel planlamanın, çeşitli, benzersiz, karşılaştırılmaz ve özel kavramlarını oldukça çok miktarda üretme eğilimindedir. Eğer kentsel planlama teorisi bu tür tutarsızlıkları aşacaksa, bize göre, (en azından) yukarıda tartışılan iki gerekliliği yerine getiren bir kavramsal yapı iskelesi inşa edilmelidir. Takip eden tartışmada bu amaca şunlara izin veren bir analitik çerçeve geliştirerek ulaşmayı düşünüyoruz: a) (daha durağan bir olgu olan) kentleşme mantığından kentsel planlamanın iç düzenini ve dinamiklerini çıkarmak ve sırasıyla b) kentleşme mantığını daha durağan bir olgu olan kapitalist toplumdaki çıkararak. Aynı zamanda şunu kabul ediyoruz: bu gidiş gelişler hiçbir zaman sadece tek taraflı değildir. Öyle ki, kentleşme temel sosyal düzenden ortaya çıktıkça o düzeni dönüştürür ve tadil eder, tıpkı kentsel planlamanın kentsel sistemi dönüştürüp tadil ettiği gibi.

Kentsel planlama (ve kentleşmenin) uygulanabilir bir kuramını önerirken bizim birincil görevimiz ilk ve en önemli olarak sosyal düzen kavramını nasıl izah edeceğimizi keşfetmektir. Bu işe özelden kapitalist üretim biçimi ve genelde üretim biçimi kavramlarına parantez açarak girişeceğiz. Ondan sonra kısaca kapitalist devletin doğasını inceleyeceğiz. Bu gerekli temeller üzerinden temel kuramsal tartışmamıza geçeceğiz.

Genelde Üretim Biçimi ve Özelden Kapitalist Üretim Biçimi

İnsan varlığının ilk ve baskın gerçeği yaşamın maddi gereksinimlerinin karşılanmasının pratik zorluğudur. Bu zorunluluğu yerine getirmede insanoğlu diğerleriyle bir araya gelerek sosyal ilişkiler kurar. Dolayısıyla üretim süreci, en açığa vuran özelliği olan işbölümüyle sosyal bir süreçtir. Bu yolla insanlar maddi yaşamın üretimini ve yeniden üretimini gerçekleştirmek için sağlam ve daimi sosyal ve mülkiyet ilişkilerine girerler. Sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin bu sağlamlığı ve daimiliği vurgulanmalıdır; çünkü bu tür ilişkiler bir kere kuruldu mu hiçbir şekilde her seferinde yeniden tartışılmaz ve aksine kurumsallaşma eğilimindedir. Elle tutulur, tanımlanabilir hareket kanunlarına gereksinim duyarlar ve içlerinde yetişen çeşitli bireylerin iradelerinden bağımsız

olarak var olurlar. Veya çok meşakkatli çatışma ve mücadeleden sonra değişebilen temel anlamda sosyal ilişkilerin sert nüvesi biçimine bulunurlar. Bu anlamda insan iradesinin kendisi sosyal ilişkiler sistemi içinde üretilir (tanımlayıcı olarak değil ama sosyal değişimin somut erişilebilir projeler setinin doğal bir sonucu olarak) tıpkı bireysel sosyalleşmenin, rollerin ve yaşam beklentilerinin onların içinde üretilmesi gibi.

Tarihin herhangi bir verili anında yaşamın maddi gereklerinin üretimi iki temel ajanın bir araya gelişine güvence altına alınır: bir taraftan kaynak ve üretim teknikleri kümesi (maden kaynakları, arazi, araçlar, binalar, uygulamalı bilimsel bilgiler vb.) ve diğer taraftan sosyal ve mülkiyet ilişkileri kümesi (iş bölümünü kapsayan sosyal düzen, sınıf sistemi, örgütsel otorite hiyerarşisi vb.). Bu iki ajanın birleşmesi toplumun maddi temellerini oluşturur. Bu temel üzerine ideasyonel (ideational) üstyapı çıkar; ve genel temel ile üstyapının etkileşiminden oluşan bütünsellik üretim biçimi olarak tanımlanır.

Son paragrafta değinilen ideasyonel üstyapı yasal, siyasi, felsefi, kültürel vb. ve eylemde gerçekleşen ve gerçekleşebilir bir sistem olarak insan bilinci olan kullanımdaki normları (norms-in-use) temsil eder. Bundan sonra insan bilinci sosyal değişimi birinci olarak maddi temelde gelişen problemleri şekillerdeki üstyapısal zorunluluklara dönüştürerek ve ikincisi bu zorlukları sosyal düzenin yeni yapısal elemanlarına çevirecek yönlendirir. Dolayısıyla, ve eğer bir sonraki önermeyi biraz önceden söyleyecek olursak, fiili planlamanın çeşitli gerçeklerini üreten bağımsız ve özerk planlama kuramı değil, daha çok çağdaş kentleşme gerçeği gerekli bir sosyal eylem olarak planlama pratiğine neden olur. Sonuç olarak, kuramsal fikirlerin bir araya gelişi bu gerekli sosyal eylemin etrafında olur.

Şimdi üretim biçimleri sadece soyut kategoriler değildir, tarihin belli anlarında kesin biçimler alırlar. Özellikle kapitalist üretim biçimi açık biçimde tarihsel olarak kesindir ki, meta üretim ve değişiminin sosyal ve mülkiyet ilişkileri tarafından örgütlenmiştir. Bu önerme üç temel boyut taşımaktadır. Birincisi şunu ima eder; fiziksel üretim teknikleri öyle bir aşamaya gelmiştir ki ekonomik artı-değer üretilebilirdir (bu şu anlama gelmektedir; artı-değer ekonomik sistemin basitçe

kendini yenilemesi için gerekenden fazlasıdır). İkincisi şunu ima eder; mülkiyet ilişkileri öyle bir şekillenmiştir ki basit işçilerden oluşan bir sosyal sınıf ortaya çıkmıştır. Ve devamında üçüncüsü şunu ima eder; bireysel kapitalist firmalar üretimin baskın koruyucuları olmuşlardır ve ücretli emek iş ilişkilerini örgütlemenin temel aracı olmuştur. Verili bu koşullar altında meta üretimi, donanım (sermaye) ve madde üzerinde çalışmak için kapitalist firmaların ücretli-emek kiraladıkları temel sosyal düzene neden olur. Bu yolla metalar üretilir ve para değeri için değiş-tokuş edilir. Üretilen toplam gelirin (ulusal gelir) belli bir bölümü üretimin bir sonraki aşaması için gerekli donanım ve maddeyi yenilemek için harcanır. Ondan sonra geriye kalan (net ulusal gelir) gelir firmalar için kar, emek için ücret olarak dağıtılır. Ücretler çeşitli tüketim unsurları için harcanır, ve şunu garantiler; bir bütün olarak meta üretimi sürer. Karlar üretimin alanını genişletmek için yeniden yatırıma dönüştürülür. Dolayısıyla meta üretimi en basit taslak halinde, ve onunla birlikte sermaye birikiminin tarihsel olarak özgün süreci devam eder.

Kapitalist Devlet

Tüm kapitalist meta üretimi ve değişimi süreci içinde kesinlikle eklemelerden biri net ulusal gelirin bir taraftan kar diğer taraftan da ücret olarak dağıtıldığı andır; çünkü kar ve ücretler sadece soyut miktarlar değildirler, aynı zamanda bariz insan çıkarını temsil ederler. Özetle kar ve ücretler karşılıklı olarak net ulusal gelirin dışlayıcı unsurları olmaları gerçeğiyle kapitalist toplumlarda daha da keskinleşen temel sosyal çelişkinin bağıdır. Kapitalizmin sosyal ve mülkiyet ilişkileri içine gömülü olduğu için bu çelişkiyi kapitalist toplumun merkezi sınıf çatışması olarak belirtmeliyiz. Dolayısıyla kapitalist toplumdaki sosyal eşitliğin üstünlüğüne ve geleneksel ekonomi ve sosyoloji tarafından vurgulandığı kadarıyla evrensel uyumun keyfi kuramları içindeki bu iddia edilen eşitliğin kutlanmasına rağmen, kapitalist toplum, gerçekte, içeri doğru patlamaya hazır ve gerçekten, doğal olarak kendi kendini yok edicidir. Bu toplumdaki insan çıkarlarının değişmeyen, geri dönülmez ve yaygın çarpışması devamlı olarak onun temel sosyal ve mülkiyet ilişkilerini tehdit eder. Bu yüzden, sosyal denge ve uyumu devam ettirme kabiliyetinde olan

herhangi bir ajan yokluğunda kapitalist toplum gerçekten hızlı bir şekilde parçalanır. Ancak kapitalist devletin ilerlemesi/gelişmesi, kar taraftarları ile ücret taraftarları arasındaki gerilimin dışında olur. Bundan sonra devlet aşamalı ama geri dönülmez tarihi varlığını ince ama gergin (dengesizlik için daimi bir eğilimi olan) sosyal dengenin koruyucusu olarak ve kolektif yaşamın genel bütüleştirici mekanizması olarak gösterir. Kapitalist devletin ilk ve en önemli işlevi kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerini meşrulaştırarak ve garanti ederek sivil toplumdaki sınıf çatışmalarını idare etmektir. Bu süreçte devlet otomatik olarak bu sosyal ve mülkiyet ilişkilerinden doğan özgün otorite ve itaat düzenini korur.

Kapitalist toplum tarihsel olarak ilerledikçe, devlet kapisinden değil ama aynı sosyal uyumu sürdürme zorunluluğundan yeni bir özgün işlen daha edinir. Özellikle, kapitalizmin gelişmesinin çeşitli aşamalarında, toplum bir bütün olarak çeşitli şekillerdeki büyük ve küçük kolektif krizlerle karşılaşır. Örneğin 1873'deki büyük durgunluk ve daha sonra 1929'daki ekonomik çöküş kapitalist gelişmenin büyük krizlerini temsil eder; ancak 19. yy başlarında kentsel sağlıkla ilgili koşulların kötüleşmesi veya daha sonraki kentsel yayılma eğilimi veya aşırı hava kirliliğinin ortaya çıkması, tüm bunlar küçük ama önemli kolektif krizlerdir. Bunun gibi konjonktürel anlarda devlet kapitalist sivil toplumun kendi başına alamayacağı sorumlulukları olarak çeşitli biçimlerde müdahale etmeye, kapitalist toplumun sorunsuz devamlılığını güvence altına almaya zorlanır. Bu yüzden, kapitalist devlet genel bir hafifletici ve idare edici araç olarak kapitalist sivil toplumun ihtiyari (ve kaotik) rasyonalitesi aracılığı ile çözülmeye başışık pratik problemleri tedavi etme ve mevcut sosyal ve mülkiyet ilişkileri ile uyumlu kolektif olarak rasyonel seçeneklere toplumu yönlendirme işlevi görür. Dolayısıyla, bir kere daha örnek vermek için (ve pratikteki kentsel planlamanın mevcut yönelimi için derin etkileri olan bir örnek ile), 1930'larda bir zamanda ana kapitalist devlet şimdilerde hor görülen ve genellikle çalışmayan, "laissez-faire" stratejisinin kalıntılarını yok etmeye, ve üretim ve yeniden-üretim konularına doğrudan ve yoğun şekilde müdahale etmeye başladı. Kuzey Amerika'da bu süreç refah devletçiliğin saldırgan yeni stratejisi içinde kendini gösterdi. Bu, etkin kullanılmayan

sermaye ve emek birimlerinin daha etkin kullanılması için şemaları içerdi; kentsel ve bölgesel altyapının her çeşitli ve en az onun kadar sosyal masraflar için yüklü miktarda kamu harcamasını kapsadı; ve sürekli büyüyen yönetsel, bürokratik ve yasal kontrol boyutunu içerdi. Refah devletçi bu stratejinin başarısının bizi mevcut mali ve yönetsel durgunluk krizine getirdiği gerçeği şu açık sonuca işaret eder: genel olarak kapitalist toplumun yaşaması için devlet tarafından daha fazla girişim, yeniden-uyum ve müdahale gereklidir.

Dolayısıyla kapitalist toplumda devletin rolü ve işlevi sivil toplumun somut uyumsuzluklarından ve başarısızlıklarından ortaya çıkar. Bu nedenle kapitalist devlet kesin bir tarihsel rasyonaliteye ve daha geniş anlamda kapitalist toplumun tarihsel yörüngesi ile kesin bir ilişkiye sahiptir. Dolayısıyla, Kuzey Amerika'daki geleneksel sosyal bilimin ideolojik konumunun tersine devlet müdahalesi bazı açıklanamaz gizemli reformist ruh veya fikrin doğuşunun sonucu değildir, devlet toplumun dışında ve üzerinde bekleyen ve sosyal optimumum bazı soyut kuralcı kriterleri tarafından teşvik edildiğinde topluma müdahale eden bir çeşit çıkarı olmayan bir hakem de değildir. Devlet müdahalesi ancak kolektif eylem (sosyal bütünlüğün devamlılığının gerekliliği tarafından dayatılan) ile özel ve odaklaşılmış karar verme (meta üretimi ve dağıtımının mantığı ile dayatılan) arasındaki çözülemeyen çelişkinin yıkıcı ve olumsuz etkilerine daimi yanıt kaynağı olarak anlaşılabilir. Daha da fazlası, bu analiz ışığı altında şunu söylemek mümkündür: kentsel planlamanın özgün müdahaleci ortamı (kendisi sadece devlet müdahalesinin özel bir alanıdır), tüm devlet müdahaleleri gibi, genel olarak kapitalist toplumun sosyal ve mülkiyet ilişkilerine gömülü somut, tarihsel olarak tanımlanmış çatışma ve sorunlar açısından, özel olarak kapitalist kentleşmeden ortaya çıkmıştır. Bu önermenin özgün detayları bu metnin ilerleyen bölümlerinde açıklanacaktır. Şu anda sadece kapitalist toplumda gömülü olan kentleşme meselesi üzerine bazı ön fikirleri aktarmak kaldı.

Kapitalist Toplumda Kentleşme

Kent sosyolojisinin baskın görüşünün güçlü bir eleştirisinde Castells (1968) şehri (tıpkı planlamanın kendisi gibi) bağımsız bir değişken olarak göstermeye çalışılan her türlü girişime sert bir şekilde

karşı çıkmıştır. Çağdaş kent sosyolojisi ile ilgili yapmamız gereken ilk ve en önemli gözlem onun genel olarak kapitalist toplum yapısı içine gömülü olduğudur. Kısaca, kentsel gerçeklik çeşitli gözlemlenebilir özelliklerini özerk bir kentleşmeden (Wirth, 1938 ve Chicago okulu kent sosyolojisi) almaz; ama küresel, sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel güçler ile kapitalist toplumun bütünselliğini oluşturan kurumsal düzenlemelerden alır. Bununla şunu söylemeye çalışmıyoruz: kent sorunu anlamsız bir sorundur ve kapitalizmin çözülmesi içine asimile edilebilir veya şunu ima etmeye çalışmıyoruz: kent olgusu içine gömülü olduğu toplumun tarihsel akışını etkilemede bir rol oynamaz. Daha çok söylemeye çalıştığımız şey şu: kent olgusunu ancak, kaçınılmaz biçimde parçası olduğu sosyal-tarihsel gerçeklik içine tam anlamıyla yerleştirdiğimiz ölçüde barındırdığı özgün sosyal dönüşümle birlikte etkin biçimde anlayabiliriz. Özellikle kapitalist kentlerdeki gözlemlenebilir sosyal ve mülkiyet ilişkileri sadece genel olarak kapitalizmin sosyal ve mülkiyet ilişkilerindeki çeşitli dönüşümlerdir. Bu gerçeğin doğrudan bir sonucu olarak kapitalist kentleşme sürecinin en belirgin gözlemlenebilir özelliklerinden biri göze batan ve iki yüzlü oluşudur: a) bireysel firmalar ve aileler kentsel mekanda arazinin geliştirilmesinde, satın alınmasında ve satılmasında önemli bir bireysel kontrole sahip olsalar da b) hiçbiri bu süreçten doğan genel sonuç üzerinde kontrol sahibi değildir. Bu iki nokta ilk aşamada genişletilmelidir.

Birincisi, kapitalizmin tarihi projesi; özel mülkiyette, kaynak birimleri sahiplerinin bireysel ve özelleşmiş karar almaları ile sosyal denge ve uyumun en iyi temelini ve garantisini görmüştür. Kentsel gerçeklik (en azından) bir şekilde farklılaşmaktadır. Bireysel firmalar ve aileler (çeşitli çağdaş arazi kullanım kontrollerine rağmen) arazi geliştirmek ve değiş-tokuş etmek için yasal hakka sahip olmasına rağmen bu hakkı kullanırken kendi özel çıkarlarını koruduklarından veya en çoklaştırdıklarından emin olamazlar çünkü herhangi bir alan kullanım kararının başarısı sayısız çokluktaki başka özel kararların kontrol edilemez sonuçlarına bağlıdır. Herhangi bir özgün kararın sonuçları üzerinde gerçek bir özel kontrol yokluğu ile yasal özel arazi kullanım kontrol hakkı arasındaki uyumsuzluk çağdaş kentsel sahnenin çelişkisidir ki bu genellikle kentsel süreçlerin değişmez

bir parçası olarak (yanlış)alınır ve belirsizlik ortamında karar alma probleminin çeşitli şekillerinde şekillenir. Bu kavram sadece konuyu saptırmaktadır. Yukarıda vurgulanan anlaşmazlık tarif edildiği gibi kentleşmenin kaçınılmaz (tarihüstü) özelliği olmaktan uzak olarak kentsel bağlamda gerçekleşen tarihsel olarak özgün ve dolayısıyla değişen kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin sonucudur.

İkincisi, belirli bir arazi kullanım kararı üzerindeki bireysel kanuni kontrol ile bu kararın doğal olarak sistem bütününde yaratacağı beklenmedik durum arasındaki uyumsuzluk basitçe iki bağımsız gerçeklik alanı arasındaki uyumsuzluk değildir. Tersine, kapitalist şehirlerdeki arazi kullanım kararlarının beklenmedik sonuçları hususi kanuni kontrol varlığının doğrudan bir sonucudur. Kısaca, tamamıyla kentsel arazi gelişimi hususi olarak kontrol edildiği için bu sürecin en nihai sonucu, doğal olarak (ve paradoks şeklinde) temel anlamda kontrol dışıdır (hatta prensipte tahmin edilebilse bile).

Bu noktalar kentsel planlamanın tarihsel olarak köklü herhangi bir kuramının temel kaynaklarıdır. Bu iki nokta, kentsel planlama pratiğinin doğuşu, gelişimi ve çıkmazı hakkında açıklamada bulunan genel sosyal süreçlerle ilgili ilk kuramsal derinliği sağlamaktadır. Dolayısıyla, bir taraftan çağdaş kentlerde, yukarıda anlatıldığı gibi, kontrol ile beklenmedik olay arasında yaygın ve inatçı bir ayrılık vardır. Diğer taraftan, bu uyumsuzluğun bir sonucu olarak ortaya çıkan, biriken ve potansiyel olarak tehlikeli kentsel yerinden etmeler, irrasyoneliterler, ve çatışmalar ile kaçınılmaz olarak uğraşma zorunluluğu mevcuttur. Daha da fazlası, bu yerinden etmeler irrasyoneliterler, ve çatışmalar esasi arazi kullanım elemanı tarafından şekillendirilir. Bu özel ilgi alanını kentsel arazi ilişkisi olarak tanımlayabiliriz. Kentsel planlama çeşitli, tarihsel olarak özgün biçimlerde bu ilişkiden doğar. Mevcut planlama kuramının soyut-idealist anlatımının tersine, kentsel planlama bir boşlukta icat edilmemiştir, ama kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkileri (ve onların özel olarak kentsel dışı durumları) arasındaki temel çelişkidir ve ona bağlı olarak gelişen kolektif eylem gerekliliğinden yapısal olarak üretilmiştir.

Şimdi bu konunun tam olarak geliştirilmesine ve kentsel planlama ile kapitalist kentleşme arasındaki ince ilişkinin tartışmasına dönüyoruz.

Kapitalizm Altında Kentsel Planlamanın Doğası ve Dinamikleri

Metnimizin devam eden bölümünde şunu iddia edeceğiz: kentsel planlama kolektif eylem ve bireylerin birbirinin karşısı olan gereklilikleri arasındaki temel çelişkiden doğan kentsel yerinden etmeler, irrasyoneliter ve çatışmalar kapitalist meta üretiminin ve değişiminin kesintisiz devamlılığını tehdit etmeye başladığında tarihsel olarak ortaya çıkışını yapar. İddiamızı söyle ilerletebiliriz: kentsel planlama kolektif eylem ile bireysel eylem arasındaki temel çelişkinin mutlak dışavurumlarına yanıt üretirken özgün hedeflerini, vurgularını ve hatta destekleyici ideolojilerini (planlama kuramı, mesleki davranış kuralları vb) elde eder ve değiştirir. Bu son önerme ışığında; kentsel planlama, geleneksel planlama teorisinin iç düzenini korumaya çalışan bir olgu değildir (ve olamaz), ama kaçınılmaz olarak bir parçası olduğu sosyal gerilimlerin geniş sistemine referansla devamlı olarak şekillenen ve yeniden-şekillenen genel tarihsel bir süreçtir. Benzer şekilde, yöntemimiz, planlama ile ilgili fikirler tarihi içinde gerçekleşen, planlama tarihinin nedenlerine basit ama yanıltıcı bir şekilde bakan planlamanın baskın idealist yorumuna karşı gelir ve onu tanımaz.

Kentsel Arazi İlişkisi ve Kentsel Sorunların Ortaya Çıkışı

Kentsel arazi, ham arazinin belli bir bölümünü oluşturur. Daha da önemlisi, onun kullanım değeri, üzerine inşaat yaparak veya altyapı hizmeti (üretim ve tüketimin kolektif araçları) götürerek dramatik biçimde artar. Bu yolla kentsel arazi kolektif olarak üretilen farklı konumsal avantajlar sistemi olarak öz niteliğine kavuşur. Daha da fazlası, farklı konumsal avantajlar sistemi, arazi kullanım aktivitelerinin planla ve plansız karşımında oluşan iki ayaklı bir süreçle üretilir. Bir taraftan kentsel arazi kapitalist karların ve rantın çoğlaştırılması güdüsü etrafında gelişen tamamıyla hususici rekabetçi mantıkla uyum içinde hususi olarak sahiplenilir, değiştirilir ve kullanılır. Diğer taraftan kentsel arazi artan miktarda, özgün mantığı yüzünden, kapitalist sivil toplumun kendi için üretmediği kolektif olarak rasyonel projelerin yerine getirilmesine ve arazi kullanım çatışmalarının çözümlenmesine çeşitli yollarla müdahale etmek zorunda kalan farklı devlet ajanları tarafın-

dan üretilmektedir. Kolektif olarak üretilen farklı konumsal avantajlar sistemiyle bağlantılı olarak, özel arazi kullanımları, ve hatta özel olarak sahiplenilen arazi rantları, arazi kullanıcıları arasındaki rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ekonomik olarak avantajlı konumlar için olan bitmeyen taleplerinde bu kullanıcılar öyle arazi kullanım kararları için zorlarlar ki herhangi bir konum, o konum için en çok rant ödeyebilme kapasitesine sahip kullanıcılar için ayrılr ve farklı konumsal faydalardan üretilen tüm fazla kara arazi rantı biçiminde el konulur. Aynı zamanda, mevcut farklı konumsal avantajlar sistemine göre alınan her bireysel konum kararı doğal olarak sistemin yeni bir konumsal unsurunu mahsul etmek yoluyla sistemi yeniden-şekillendirir.

Kentsel arazi; dolayısıyla karmaşık bir kolektif süreç içinde üretilir. Sürecin birinci aşamasında arazi kullanım çıktıları (modern arazi kullanım kontrollerine rağmen) büyük oranda plansız ve başta öngörülmeyen biçimde anarşik bireyci biçimde üretilir. İkinci aşamada devlet imar ve iskân işlerinin kalitesi, konumu ve zamlaması konusunda doğrudan bir kontrol uygular. Birinci aşama sadece bireysel fayda ve maliyet ölçütüne göre ele alınır. İkinci aşama prensip olarak sosyal fayda ve maliyet ölçütüne göre ele alınır. Ancak kapitalist toplumlarda ilk aşama kentsel arazinin üretiminin neden ve sonucu olarak baskın unsur olduğundan, kentsel arazi üretim süreci bir bütün olarak kaçınılmaz şekilde anarşiktir. Bu bağlamda planlama aracılığı ile devlet müdahalesi hiç durmayan, reaktif, hafifletici ve parçacı önlemler döngüsüne indirgenir.

Kentsel arazi ilişkisinin bu özellikleri, toplam etkisi kentsel yerinden etmelere ve düzensizliklere doğru doğal ve her yerde her zaman hazır bir eğilim yaratmak olan karmaşık ikincil ve türetilmiş arazi temelli sorunlar ve çelişkiler için bir aşama olmuştur. Kentsel kuramın baskın anlayışı (neoklasik) tabii ki böyle bir eğilimin varlığını inkâr eder veya görmezden gelir. Baskın anlayış şunu onaylar: rekabet halindeki kullanıcılar için kentsel arazinin serbest piyasa tarafından sunulması doğal olarak alan kullanımı verimliliği ve rasyonelitesini doğurur. Bu biçim bir kentsel ütopya için geçerli olabilir; eğer kentsel arazinin kullanım örüntüsü, coğrafi şekillenmesi, kullanım karakteri ve üretkenliği prensip olarak her beklenmedik olayı karşılamak üzere düzenli şekilde anında ayarlanabilir

kuramsal tarımsal arazi kullanımı sistemine (Von Thünen'in kavramından sonra) benzetilirse. Bu koşullar altında, farklı konumsal avantajların mevcut biçimine ilişkin her rahatsızlık, kentsel arazi ilişkisinin yeni biçimlerine yanıt üretmek için mevcut alan kullanımlarında genel bir değiş-tirme biçiminde anında bir karşı-yanıt üretebilir. Ancak, gerçekte, kentsel arazi kullanımları bilinen biçimde eylemsizdir. Yapılı çevreye yapılan yükü miktardaki sabit harcamalar nedeniyle, özel arazi sahiplerinin ve arazi kullanıcılarının, hatta ortariminde, konumsal çevrelerindeki değişime yanıt üretebilmeleri çok nadirdir; ve son tahlilde, bu, kentsel arazi ilişkisinin içindeki her hangi bir yerdeki herhangi bir değişim için de geçerlidir. Bu, şu anlama gelir: başlangıçta kusursuz biçimde verilmiş, optimal gözüken konumsal bir karar (bireysel karar vericinin tamamıyla hususi çıkarı açısından) orijinal karar vericinin konumsal avantajını azaltan veya arttıran sonraki konumsal bir kararlar optimal olmaktan çıkabilir. Daha da fazlası, kentsel konumlar tam anlamıyla işlevsel olarak bütünlüklü ve ilişkili olduklarından herhangi bir tekil arazi kullanım değişikliğinin çoklu dalga etkisi kaçınılmaz olarak bu yapıli çevre eğilimini kentsel arazi ilişkisinde verimsizliklere ve yerinden etmelere itecektir. Böylece kentsel arazi özel olarak sahiplenildiği, değiştirildiği ve kullanıldığı; ve hatta bir ton buğday veya bir metre kumaş gibi ayrılmış parçalar halinde üretilmediği ve tüketilmediği, ama dışsalılıklarla yüklü olduğu için, kentsel arazi ilişkisi, Pareto ölçütüne benzer olan ince ve nazik etkinlik ve rasyonellik ölçütünden önemli ölçüde sapma eğilimindedir. Farklı konumsal avantajların (örneğin 1940'lardaki demiryolu ulaşımından karayolu ulaşımına yoğun geçiş) biçimlenişindeki değişimler dramatikleş-tikçe, sonuç işlevsizlikler daha yaygın oluyor. Ve periyodik olarak bu işlevsizlikler çeşitli yoğunluk derecelerindeki sosyal ve siyasal çatış-malara neden olmaktadır: onları yıkmakla tehdit eden şehir merkezindeki mahallelerde ticari alan kullanımının genişlemesi, bağımsız alt-kentsel belediyelerin gelişmesinden kaynaklanan şehir merkezlerinin vergi tabanlarını kaybetmesi, merkezi iş alanına ve merkezi iş alanından yapılan günlük yolculukları kolaylaştıracak daha kentsel otoyollar için alt-kent sakinlerinin bir kısmının talebi, vb.. Sonuç olarak kentsel arazi ilişkisinin sürekli yaşaması için çok önemli olan kentsel mal ve hizmetlerin bir çoğu genel olarak piyasa

başarısızlıklarına duyarlıdır; veya, bizim kavramlarımızla meta biçiminde üretilmeye uygun değillerdir (Roweis ve Scott, 1977); bu şudur, bu mal ve hizmetler (örneğin düşük gelir grubu için konut, sokak aydınlatması, otobüs hizmeti, dinlenme alanları vb) normal meta üretiminin iç mantığı ile uyumlu olarak, sosyal olarak rasyonel miktarlarda kaçınılmaz olarak üretilmez.

Eğer, bu tür iddialar doğru ise, eğer kentsel arazinin piyasa tarafında düzenlenmesi verimlilikten, dengeden ve uyumdan uzak eğilimlerin doğmasına neden oluyorsa kentleri yoğun düzensizlik içine aşamalı biçimde düşmekten ne koruyacak. Gerçekten, gösterdiğimiz gibi çağdaş kentlerde kentsel arazi kullanımının dağıtılması tamamıyla piyasa tarafından tanımlanmaz ama özgün bir ortaklaşmanın sonucudur: verimlilik ve rasyoneliteden uzaklaşılmasına neden olan piyasa dağıtımı ile farklı konumsal avantajların temel dağılımını değiştirecek aynı anda başka bir yerinden etme yaratan, artan miktarda bu olumsuzlukları yeniden-düzenlemeye çalışan siyasal dağıtım. Gerçekten yaygın kentsel kaosun kaçınılmaz olarak, her zaman gerginlik yaratan siyasal müdahale yokluğunda, bir kural olacağını önermek boş bir spekülasyon olmanın ötesindedir. Kapitalizm altındaki kentlerin tüm tarihi bu önermeye destek sağlar. 19. yüzyılda kentsel hijyen kanununun çıkarılması, ana metropoliten kentlerde yeraltı demiryolu sisteminin döşenmesi, savaş sonrası yıllarda kamu konutları programlarının uygulanması vb. gibi gelişigüzel ampirik gerçeklerin toplanması bu önerme lehine daha fazla destek sağlar.

Şimdi daha önce vurguladığımız gibi kentsel arazinin üretiminde devlet ile sivil toplum arasındaki bu ortaklaşma, kapitalist toplumdaki kolektif eylem ile hususi bireysel karar verme arasındaki kaçınılmaz çelişkinin açık dışavurumundan başka bir şey değildir. Ama sivil toplumla devlet arasındaki ilişki (alan kullanımının piyasa tarafından dağıtılması ile siyaset tarafından dağıtılması arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak) iki bağımız olgu veya süreç arasındaki basit mekanik bir ilişki değildir. İki aşamalı olarak diyalektik bir ilişkidir: a) piyasa kurumları kolektif eylemin tarihsel doğuşu için çağırıda bulunur ve gerçekten sadece kolektif eylem varlığı içinde kendilerini yeniden üretmeye devam ederler, b) piyasa kurumları kolektif eylemin aşamalı doğuşunu

engellemeye veya ona karşı çıkmaya çalışırlar. Daha özel olarak, kapitalist kentleşme süreçleri doğal olarak planlamaya ihtiyaç duyar ve ona direnir; bu şudur, kapitalist toplumun sosyal ve mülkiyet ilişkileri kendi varlığının devamlılığı ona bağlı olan bir kentsel süreç yaratır: kentsel planlama biçimindeki kolektif eylem.

Pratikte, tüm bunlar şu anlama geliyor, bu şekilde kentsel planlama kentsel arazi gelişiminin bu çelişkili sürecinin olumsuz etkilerine olası çareler üretmek için, olan olduktan sonra yapılan bir araştırma olarak sınırlandırılmaya çalışılır. Kapitalist arazi gelişim sürecinin temellerini oluşturan sosyal ve mülkiyet ilişkileri gerçek planlama operasyonlarında değişmez engeller olarak alınır. Sonuç olarak kentsel planlama eylemlerinin kendisi pratikte tüm anarşik arazi geliştirme sürecinin basit ek unsurları statüsüne indirgenmiş olur. Dolayısıyla tarihin tekerrür eden olgusu: arazi gelişim sürecinin olumsuz etkilerine karşı çare olmaya çalışırken kentsel planlama pratikte kasıtsız olarak başka olumsuz sonuçların doğmasına katkıda bulunur.

Bazı Tanımlayıcı Örnekler

Önceki önerme çok genel şekilde kolektif eylemin (kentsel planlama) kentsel arazi ilişkisi içine gömülü olan doğal gerilim ve yerinden etmelerden, bunların ise kapitalist toplumun temel sosyal ve mülkiyet ilişkilerinden nasıl doğduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu noktada bu önermeyi belgeleme ve açıklama yoluyla bazı basit tanımlayıcı örnekleri incelememize izin verin.

Örnek 1. “laissez faire” mantığına göre yapılan meta üretimi altında İngiltere’de ilk endüstriyel kentlerin hızla büyümesi kentsel manzarayı takip edenler tarafından canlı biçimde tüm 20. yüzyıl boyunca tarif edildiği gibi bakımsız kentsel durumlar dizisine neden olmuştur. Özellikle bu kentlerin yoksul işçi sınıfı mahalleleri yüzyılın başlarında en temel sağlık koşullarından bile yoksundurlar. Sonuç kolera, difteri ve diğer salgın hastalıkların sıkça rastlanan salgınlarıyla ağırlaşan kalıcı kamu sağlığı krizleridir. Bu bulaşıcı hastalıklar sadece emekçi sınıfı etkilemekle kalmıyor, sağlıklarının kötüleşmesine ve meta üretim süreci içindeki faydalarının azalmasına neden oluyor, aynı zamanda toplumun tüm yapısını tehdit etmektedir. Bu sorunlara ilişkin ken-

diliğinden piyasa çözümü üretilmediği durumda, 19. yüzyıl boyunca bir dizi kamu sağlığı önlemleri alındı ve çeşitli kentsel hijyen iyileştirmeleri başlatıldı. Bunlar düzenli sokak temizliği, uygun gün ışığı ve havalandırmaya olanak sağlayan etkin bina kodları, atık su bertaraf etme olanaklarının kurulması, temiz su sağlama vb. gibi özel planlama düzenlemelerini içermektedir. Bu yolla kentsel işçi sınıfının potansiyel ortadan kalkma tehdidi engellenmiş ve üretim merkezleri olarak ana endüstriyel kentlerin yaşanabilirliği güvence altına alınmıştır. Bu aşama, daimi yerinden etme ve irrasyonallitelerin (alttaki örnek 3’e bakınız) tamamıyla yeni bir kümesi tarafından karakterize edildiği gibi kapitalist kentleşmenin daha ileri ve yeni bir aşaması için kurulmuştur.

Örnek 2. 19. yüzyılın ortalarında, fiziksel koşullar itibarıyla Paris, hala bilinen haliyle yoğun şekilde nüfus barındıran çok kiracılı evler arasından giden, dar dolambaçlı yolların ortacağ şehridir. Ama Paris aynı zamanda endüstriyel ve ticari gelişmesi gözlü görülür biçimde hızlanmaya başlayan bir ülkenin burjuva metropolüdür. Çeşitli modernleşme programları ile Paris’i 19. yüzyıla taşıma gereksinimi artan biçimde zorlayıcı olmuştur. Trafik akışını daha verimli yapmak, ticari ve iş aktiviteleri için yeni mekânlar yaratmak ve hatta yeni demiryolu terminalleri inşa etmek, temiz su getiren ve pis suyu götüren harap olmuş ve eskimiş yer altı sistemini yenilemek, kenar mahallelerdeki huzursuz lümpen işçi sınıfını yatıştırmak için girişimde bulunmak daha gerekli hale gelmiştir. Bu çoklu ve ağır basan zorunluluklara (sermayenin bireysel biriminin hareketi için aşılması gereken), Fransız devleti, III. Napolyon’un özgün kişiliği ve onun ajani baron Haussmann ile yoğun bir kentsel yenileme ve imar-iskân programına girişmiştir. Kentsel tarihçilerin bu olguyu III. Napolyon’un basit bir kaprisiymiş gibi görmelerine rağmen, bu olgu daha çok derinlere gömülü sosyal ve yapısal gelişmelerin bir sonucudur. Bu nokta şu gözlem tarafından vurgulanmıştır: Haussmannizmin çeşitli versiyonları büyük olasılıkla Londra ve Viyana gibi eski Avrupa başkentlerinin ayrılmaz bir özelliği olmuştur. Her örnekte gerçekleştirilen ortak amaç, şehri, miras kalan zulmedici fiziksel engellerinden kurtarmak, bu suretle hızlı ekonomik ve kentsel büyümeyi sağlamaktır. Ancak bu kentsel yenileme projeleri bir küme sorunu çözerken diğer bir dizi sorun yarattı: çünkü şimdi

ciddi ve oyalayıcı olan yerinden edilen oldukça çok miktarda sakinin yeniden konut edinmesi sorunu ortaya çıkmıştır.

Örnek 3. 19. yüzyıl sonlarına doğru, kuzey Amerikan kapitalist sisteminin ısrarlı genişlemesi çeşitli kolayca çözülemeyen arazi kullanım çelişkilerine yol açan çok hızlı bir kentsel büyüme üretmiştir. Özellikle, bireysel arazi kullanım kararlarına ilişkin etkin kontrol düzenlemeleri olmadığında uyumsuz arazi kullanımlarının yan yana olmasından kaynaklanan negatif dışsallıklar problemi, oldukça sıkıntılı olmaya başlamıştır. Bu sorun ciddi biçimde kentin etkin şekilde çalışmasıyla ilişkilenebilir, tıpkı ciddi biçimde gayrimenkul değerleriyle ilişkilenebilir ve onun sonunda belediye gelirleriyle ilişkilenebilir başlanması gibi. Dolayısıyla, I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında bu soruna prototip ve oldukça etkili bir planlama çözümü ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çözüm, tüm arazi kullanım gelişmesini uyumlaştırma ve rasyonelleştirmenin bir aracı olarak bölgelemeyi içermektedir ve 1920'lerde bölgeleme prosedürleri tüm Kuzey Amerika belediyelerinde oldukça hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Arazi kullanım ilişkilerinin bu özgün kümesine getirilen çözüm ile kapitalist kentleşmenin bir üst düzeyi olanaklı olmuştur.

Örnek 4. İleri kapitalist toplumların genel refahına rağmen, kapitalist şehirlerde düşük maliyetli işçi evlerinin sunumunda genel bir kriz vardır. Bir taraftan meta üretim sistemi büyük miktarda mavi-yakalı niteliksiz işçiye ihtiyaç duyar ve bu işçiler konut bölgelerinde konuk edilmelidir. Diğer taraftan emek piyasasının mantığı bu işçiler için öyle bir ücret değeri biçer ki hususi olarak üretilmiş konutlara erişme, imkânsız olmasa bile çok zordur (bu konutlar üreticilerine en azından normal bir kar dönüşümü sağlar). Niteliksiz işçilerin entegrasyonu (ve işlevsel sosyalleşmesi) konusu üzerinde kapitalist şehirlerdeki [emeğin] yeniden-üretim sistemi ile böyle bir [meta] üretim sistemi arasındaki ciddi ve giderilemeyen bir uçurum vardır. Tüm modern kapitalist toplumlarda bu uçuruma verilen kolektif tepkiler kamu konutları projeleri, rant kontrolü, konut yardımları, özel ipotek programları vb. gibi biçimler alır; bu niteliksiz (ve genellikle siyah) işçiler için şehir içi konut üretimi ve kentsel yenileme gibi başarısı muğlak ABD deneyimlerini de içerir.

Örnek 5. Bu yüzyılın ilk yıllarından beri Kuzey Amerika şehirlerindeki beyaz-yakalı işçiler kitleler hainde aşamalı olarak alt-kentlere taşınmaktadır. Ancak, beyaz-yakalı işçiler (büro, hizmet ve profesyonel işler örneğin) şehir merkezinde kümelenmiş biçimde kalmıştır. Dolayısıyla, şehir merkezi ile alt-kentler arasında çoğu zaman rastlanan yoğun günlük yolculuklar mevcuttur. Daha da fazlası, yaygın, düşük yoğunluklu alt-kentsel bölünmeler yüzünden onlara düzenli olarak toplu taşıma araçları ile hizmet etmek ekonomik olarak mantıklı değildir, dolayısıyla bu tür yolculuklar yoğunlukla hususi araçlarla yapılmak zorundadır. Bu büyük şehirlerde ciddi trafik problemlerine neden olmaktadır ve eyaletleri kent içi otoyollar yapmak yoluyla müdahale etmeye zorlamaktadır. Bu, tipik olarak başka bir planlama problemini ortaya çıkarmaktadır; özellikle 1960'ların sonunda artan otoyollar, şehir içi mahalleleri yıkımla tehdit etmeye başlamıştır. Kent planlıları şimdi kendilerini alt-kentsel topluluklar ile şehir içi mahalleleri arasındaki çatışmayı idare etmek gibi arzu edilmeyen ve siyasal olarak zor bir işin içinde bulmuşlardır.

Örnek 6. 19. yüzyıl sonunda, Kuzey Amerika'da daimi dışa doğru kentsel büyümeyi düzenleme aracı olarak katma/birleştirme, yerel vergilendirme gücüne sahip bağımsız orta-sınıf, alt-kentsel belediyeler sisteminin gelişmesine neden olmuştur. Bu yolla iş bölümünün en üst noktasında yer alan bireyler kendilerini en altta bulunanlardan coğrafi, sosyal ve mali anlamda özgürleştirmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu bağımsız belediyelerin çoğu hem ucuz arazi hem de gelişkin karayolu ulaşım teknolojilerinden faydalanmak için demiryolu veya su yolu taşıma terminallerine bitişik kent merkezlerindeki yerlerini hızla boşaltan endüstriyel firmalar için cazip olmuşlardır. Bu şu anlama gelmektedir: kent merkezlerindeki konut alanlarında kalan önemli miktardaki mavi-yakalı işçi çalışmak için kent çeperine doğru uzun yolculuklar yapmak zorundadır ve sonunda bu işçilerin önemli bir miktarı da bazı alt-kentsel yerleşim topluluklarına taşınmaya başlamıştır. Ancak daha da önemlisi, hem insanların hem de işlerin alt-kentlere gidişi şu anlama gelmektedir: şehir merkezlerinin mali tabanları ciddi biçimde zayıflamıştır. Bu şehir merkezlerinin çökmesine ve büyüyen kentsel kamu maliyesinin krizine neden olmaktadır. Bu

yaygın kriz, Kuzey Amerika'da tüm yönetim düzeylerinde kentsel siyasalarla ilgili ciddi sorunların sorulmasına neden olmaktadır ve bu sorular hala çözümlenmemiş olarak durmaktadır.

Tekrar. Bu az ve seçkin ampirik örnekler şu noktayı göstermek için hizmet etmişlerdir: kentsel planlama ve kamu müdahalesi kentsel arazi ilişkilerinin gerilimleri ve yerinden etmelerinden ortaya çıkmıştır. Bu değerlendirmede hususi arazi kullanım kararları ile kolektif eylem arasındaki merkezi karşıtlığın çeşitli dışavurumları kendini göstermiştir. Bu dışavurumlar hiçbir şekilde sosyal ve tarihsel olarak kaprisli değil, hatta geniş anlamda kapitalist üretim biçiminin tarihsel seyri içinde kararlı biçimde yerleşik, başarılı şekilde idare edilmiş eğilimlerdir. Daha da fazlası kentsel arazi ilişkisine kolektif müdahalenin farklı tarihsel olaylarının heterojenliği altında, kendine özgü tutarlı bir yapısal mantık keşfedilebilir. Bu şöyle bir mantıktır: yukarıda tartışılan ampirik olaylarda ima yoluyla mevcuttur ama bu olaylar tam bir tarihsel dizge içinde sıralandığında görünüşleri daha açık hale gelir. Bu, sonsuz biçimde kendini tekrar eden yerinden edilme, kolektif eylem, yeni yerinden edilme, yeni kolektif eylem gibi açık uçlu dizileri içerir. Kapitalist devlet temel kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerini değiştirmek için güç sahibi değildir ve asla olamaz, parametreleri değiştirebilir ama tüm kentsel arazi gelişim sürecinin içsel mantığını değiştiremez. Benzer şekilde, kapitalist devlet meta üreten toplumun merkezi çelişkinin yani hususi ve kolektif eylem gereklilikleri arasındaki çelişkiyi nihai olarak çözemez. Devlet müdahalesi temel özelliğini, bu çelişki bir bütün olarak meta üretiminin sürekli yaşayabilmesinin ve başarısının altını kazmaya başladığında, onu idare etme (reaktif planlama yoluyla) gerekliliğinden alır. Bu süreçte devlet daimi olarak daha karmaşık düzeylerde bu çelişkiyi yeniden yaratır. Sonuç olarak sosyal (kenti de içinde barındıran) çelişkilerin depolitizasyonu ve yeniden-politizasyonu konusu etrafında oldukça nemli sorular dizisi oluşmaya başlar.

Kentsel Çelişkinin Depolitizasyonu ve Yeniden-Politizasyonu

Erken "laissez-faire" kapitalist toplumlarında, muadillerin mübadelesinde temel piyasa kurumu kendisini sosyal örgütlenmenin ana prensibi olarak ortaya koyar. Adam Smith'in görünmez

eli tamamıyla doğal katıyetle uyumlu olarak zenginliği veya fakirliği dağıtır görünmektedir. Bu anlamda, tüketim mallarında, sermayede, emekte ve arazide serbest piyasa mübadelesinin sonucu tümüyle kişisel, grup ve hatta sınıf çıkarlarının üstünde ve ötesinde görünmektedir. Müdahillerin değişimi ve bu değişimi olanaklı kılan piyasa düzenlemeleri, adil oyunun ve sosyal entegrasyonun kendi kendini meşru kılan prensipleri olarak fetişleştirilmiştir. Daha da fazlası, meta üretim ve değişim süreçleri mantıklı ve düzgünce işlediği sürece, onların görünüşteki doğal işleyişi kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin gerçek doğasını ve özelden yerleşik efendi burjuvazi ve köle emek olarak onların elle tutulur gerçekleşmesini maskeleyen için hizmet eden kurnaz ve güçlü bir ideolojiye dönüşür. Özetle, erken "laissez-faire" kapitalizmde sözleşmeli ilişkilerin biçimselliği ve piyasa mübadelesinin doğal işleyişi genelde sınıf ilişkilerini depolitize etmek için özelden burjuvanın siyasal egemenliği için etkin bir şekilde işlev görmüştür. Bunun gibi, kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin devan eden meşruiyeti kapitalist meta üretimi ve değişiminin sonsuz devamına bağlıdır.

Ancak, gördüğümüz kadarıyla (örneğin 1873 ve 1929 olaylarında olduğu gibi) kapitalist meta üretiminin ve değişiminin devamı sorunsuz olmaktan uzaktır. Daha önce anlatılan mantıkla uyumlu olarak, devlet bu sürece gittikçe artan derecede aşamalı olarak müdahale eder ki, çağdaş toplum bu seçkin görünen elin işleyişine konu olur. Bu görünen el, kentsel ortamda olduğu kadar hiçbir yerde görünür olmamıştır ve tüm kanıtlar onun varlığını daha açık şekilde işaret etmektedir. Dolayısıyla devletin kendisi kapitalist toplumda tahsis etmenin baskın aracı olarak aşamalı şekilde piyasanın yerini almaya başlamıştır ve kentsel arazi ilişkisine müdahale yoluyla devlet net gelir paylaşımlarının farklı dağılımlarının gerçekleştiği gergin sosyal dengelyi değiştirir veya tadil eder. Bu olgu, oldukça genel bir ölçekte olduğu kadar akıllıca detaylandırılmış ölçeklerde de mevcuttur. Sadece devlet müdahalesinin genel ölçekteki etkilerini düşünün, bu şudur: net gelirin kar (sermayeye), ücret (emeğe) ve rant (araziye) genel bölüşümü. Bir taraftan devlet kar, ücret ve ranttan farklı veriler alır ve bu miktarları azaltır. Diğer taraftan, devlet, planlama aygıtı ile karı,

ücretleri (sosyal tüketimi içeren) ve rantı farklı şekilde arttıran çeşitli doğrudan ve dolaylı yollar olarak maddi ve manevi altyapının geniş bir yelpazesini sunar. Habermas (1976:376) kendi sosyo-tarihsel önemini dramatik biçimde ortaya koyan anlatımla bu dağıtımsal olguyu tartışır (ve istemeyerek, mevcut siyasa analizindeki verimlilik-eşitlik karşıtlığı olarak adlandırılan tartışmaya tam bir üstünlük kazandıran anlatımla):

Dolayısıyla devlet aygıtı iki önemli görevle karşı karşıyadır. Bir taraftan karın ve gelirin kaymağını alarak gerekli miktarı vergi olarak toplamak ve onu büyümedeki kritik bozulmadan uzak durabilecek şekilde rasyonel kullanıma sokmak zorundadır. Ve diğer taraftan önceliklerin anlaşılabilir ölçeklerine göre uygulanan vergilerin seçici artışı ile yönetsel prosedürler öyle bir olmalıdır ki ortaya çıkan meşruiyet ihtiyacı karşılanmalıdır. Eğer devlet bu görevlerden ilkinin gerçekleştirilmede başarısız olursa yönetsel rasyonalitede kusurlar türemeye başlar; eğer ikinci göreve ilişkin başarısız olursa meşruiyet konusunda kusurlar türer.

Dolayısıyla, devletin modern yeniden-dağıtıcı işlevi bürokratik kararların bir sonucu olarak görüldüğü için ve bu işlev sosyal adalet ve dürüstlüğü (baskın planlama kuramının cesur denemelerine rağmen) bazı soyut siyaset-üstü prensipleri ile açıklanamayacağı için, planlama sürecinin kendisi kaçınılmaz olarak açık ve giderek artan biçimde politikleşmiştir. Eğer kentsel planlamanın kapitalist kentleşme sürecinin (sivil toplum ile kapitalist devletin diyalektik ilişkilerine ilişkin önceki analizimizin belirttiği gibi) daha güçlü bir elemanı olacağı yönündeki tahminlerimiz doğru ise; özde devletin meşruiyetinin büyüyen krizinden ortaya çıkan ve bazı noktalarda onunla birleşen, bir bütün olarak kentsel yaşamın çok kesin yeniden-politizasyonunu sonuç olarak bekleyebiliriz. Kolektif kentsel müdahalenin bu yeniden-politizasyonunun olası yan etkilerinden biri baskın kentsel planlama kuramı tarafından propagandası yapılan mit ve masalların birçoğunun yok olmasıdır. Metnimizin bundan sonraki bölümlerinde bu son önermeyle ima edilen entelektüel görevlerin bazılarının çok mütevazı bir başlangıcını yapacağız.

Mevcut Planlama Kuramının Doğası ve Anlamı

Metnimizin bundan sonraki bölümünde güncel planlama kuramının eleştirel bir analizini yapacağız. Burada, bu kurama, planlamanın kendisine nasıl davrandıysak aynı şekilde davranacağız; şöyle ki, sadece kendi iç hüküm standartları temelinde kabul edilecek yada reddedilecek özerk idealler sistemi olarak değil, gelişmesi ve kökleri açısından açıklanacak ve hesabı verilecek kesin bir olgu olarak. Birincisi, eklektik işlevselci-yapısalcı analitik çerçeveden doğan ana kuram yapısı olarak neyi aldığımızı tarif edeceğiz. İkincisi, özellikle ideolojik ve korumacı işlevlerine dikkat ederek bu kuram yapısını yaygın bir eleştiriye tabi tutacağız. Üçüncüsü, ana kuramın bir iç eleştirisinden başka bir şey olmayan bir ikinci ve önemsiz kolu kendi söylemsel dünyasından teşhis edeceğiz. Dördüncü ve son olarak, geleneksel planlama kuramının idealist-ütopyacı temel epistemolojik özelliklerini ortaya çıkarıp, eleştireceğiz ve bu epistemolojinin nasıl bir bilimsel ve bir siyasal program olarak kendi kendini yok eder olduğunu göstermeye çalışacağız.

İşlevsel-Yapısal Kuram Olarak Ana Kentsel Planlama Kuramı

Ana planlama kuramının başlangıç niteliğindeki genel bir tarifi, planlama sürecinin hem işlevsel hem de yapısal niteliklerini dikkate alarak yapılabilir (herkesin kabul ettiği gibi bir miktar ihmal ve sapmayla). Bunların her birisiyle sırasıyla ilgilenmemize izin verin.

İlk aşamada, ana planlama kuramcıları konu üzerinde fazla düşünmeden şunu iddia etmektedirler: planlamanın genel işlevi(soyut olarak) ıslah edicidir. Planlama, geleneksel kuramda, insani gelişmeyi destekleme, kamu yararını gözetme, sosyal refahı ençoklaştırma vb. gibi görevlere yönlendirilmiş genel bir sorun çözücü teleoloji olarak görülür.

İkinci aşamada, planlamanın bu varsayılan işlevleri kaçınılmaz olarak planlama sürecinin genel yapısal modeli içine oturtulur; bu şu anlama gelir: planlama sürecinin yapısal parçalarını ve bu unsurlar arasındaki bağlantıyı tanımlayan çalışın bir model. Bu yolla tanımlanan genel yapılar büyük ihtimalle genel sistemler kuramının mevcut çerçevesi açısından izah edilir. Yazına gelişigü-

zel bir bakış planlamanın sistem kuramsal bakış açısının işaretlerini gün ışığına çıkartır. Reif'ten (1973:44) alınan çok basit (ama temsili) bir örnek şekil-1'de gösterilmiştir. Bu örnek planlama sürecinin klasik sistem kuramsal modelinin genel özelliklerinin çoğunu içinde barındırmaktadır: düzenlenmiş uygun geri besleme halkalarıyla birleştirilmiş "gözden geçirme ve anlama", "sorun biçimlendirme", "değerlendirme", vb.. Model, eksik veya yetersiz görüldüğü noktalarda yeni unsurlara ait kategorilere ve yeni ilişkisel bağlantılara yer açacak herhangi mantıklı bir yerde sonsuz genişleme ve tadile yetkindir. Dolayısıyla, özellikle yapısal anlamda planlama sistemi, kendisi sistem içinde bir sistemler hiyerarşisi olarak idrak edilen insan topluluğu ile kesişen ve onun üzerine dayatılan genel bir kontrol sistemidir. Bu nokta, Wilson (1968:250) tarafından özlü biçimde vurgulanmıştır:

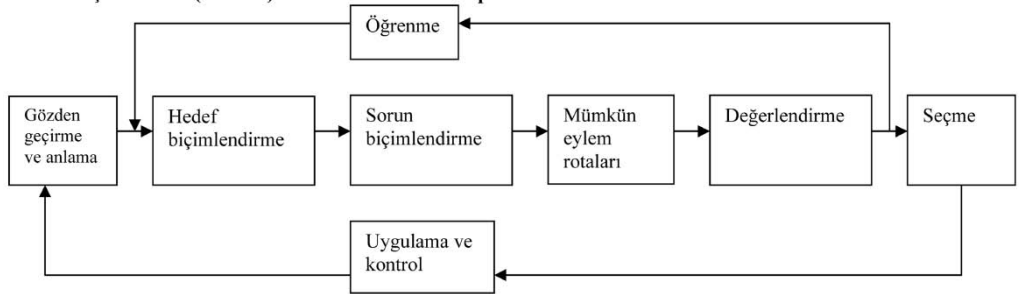
Şehirler ve bölgeler mantıklı olarak sistemlerden oluşur diye düşünülebilir... bir çok sistem az yada çok plancının kararları ve eylemleri ile kontrol edilebilir özelliklere sahiptir ve bunlara planlama sistemleri denir (kontrol sınırlı da olsa). Ancak, plancılar kümesinin kendisi de planlama sistemi diye adlandırabileceğimiz bir sistemdir.

Genel kontrol sistemi olarak planlama sistemi üzerine geleneksel yazındaki bu vurgudan dolayı, konu üzerindeki son otoriter değerlendirmelerin (Faludi, 1973), genel bir planlama ajanları modeli kurmak için girişimde bulunarak planlama kuramını tanımlamada ısrar etmelerinin nedeni kendi kendini açıklar hale gelir.

Planlama sürecini açıklamaya dönük bu işlevsel-yapısal yaklaşım hem müstakil hem de metodolojik doğaya sahip bazı sorunlara ve

zorluklara sahiptir. Genel metodolojik eleştiriye geçmeden önce, temel müstakil bir sorunu ortaya koymamıza izin verin. Dolayısıyla en başta, ana kuramın kendisini, kentsel planlamanın yönetsel yapısının genel sistem modeliyle tanımlamada ısrarı bize yersiz görünmektedir. Çünkü gerçek planlama operasyonları evreninde ne planlama sürecine girdiler (özel sorunlar) ne de planlama sürecinden çıktılar (özel çözümler) gerçekte planlama sisteminin kendisi tarafından temsil edilen çeşitli boyutlara parçacı olarak duyarlıdır. Dolayısıyla, Kuzey Amerika'da her şehirde (planlama sisteminin çeşitliliğine rağmen) benzer bölgeleme operasyonları ile yatıştırılan benzer arazi-kullanım gerginlikleri, benzer merkezi alan dolaşım sorunları ve benzer ulaşım mühendisliği çözümleri, şehir merkezlerinde benzer geliştirme-yurttaş karşıtlığı ve sesli toplulukları yatıştırmak için benzer girişimler vardır. Şunu ileri sürmüyoruz: böyle bir planlama sisteminin etkisi yoktur, ama sadece şunu söylüyoruz: planlama sistemi merkezi konular etrafında oldukça esnek ve değişebilir bir dış kabuk olarak var olur. Daha özelden, bir sosyal olgu olarak, bir yerden diğer bir yere kentsel planlamanın oldukça [sık görülen] düzenlilikleri ve tekrarları onun yerel düzeyde görece geçici yönetsel dışavurumlarına atfedilemez veya o şekilde anlaşılabilir. Çünkü bu metinde sunulan önceki önermelerimizin bir sonucu olarak, planlama sistemi (bireysel plancılar gibi) planlama pratiğine neden olmaz, sadece aracılık eder. Bu nedenle, planlama ortamıyla ilgili ana planlama kuramı, bir analitik önermeler kümesi olarak, bilimsel bakış açısından ilginç gözükmemektedir. Bu gözlem türetilmiş metodolojik sorunlara yönlendirmektedir.

Ana planlama kuramı, tanımsız soyutlama olarak belirtebileceğimiz bir tür genellemeye bağlanır

Şekil 1. Reif (1973:44) tarafından tanımlanan planlama süreci

ve bu verili eğilimle ana kuram entipüften doğru olduğu için yanlışmış gibi gözükmez. Örneğin, planlama sürecinin çeşitli hedef biçimlemesi, değerlendirme, uygulama, kontrol, öğrenme ve diğerlerini içerdiği yönündeki önermeler şüphesiz ki doğru ama aynı zamanda belli ki aptalca. Bu temel sistemler modelindeki karmaşıklık eksikliğinden kaynaklanan değil, ama herhangi bir çeşit entelektüel ve bilimsel risk alma konusundaki temel başarısızlıktan kaynaklanan bir aptallık. Oldukça basit şekilde ve meseleyi Popperci terimlerle ortaya koymak gerekirse; ana kuram en çok yanlışlanabilir şekilde değil en az yanlışlanabilir şekilde inşa edilmiştir. Bunun nedeni tamamıyla şudur: çünkü ana kuram, onun en temel inceleme nesnesine (hedef biçimlendirme, değerlendirme, vb.) en sade ampirik içeriği atfetmekten tutarlı ve dürüstçe çekinmektedir. Dolayısıyla ana planlama kuramının durduğu noktada gerçek bilimsel kuramın gerçekten önemli ve karmaşık analitik görevi başlar. Tanımsız soyutlamanın bir sonucu olarak yanlışlanabilirliğe karşı bağışık kılmak için ana kuram kentsel planlamanın gerçek dünyasının eleştirel analizini engellemeye çalışır ve sonuç olarak yanlış bilinç ve bilişsel miyoplığa müsaade etmeye çalışır.

Aynı zamanda, ana planlama kuramı planlama olgusunun kendisine bütünüyle sorunsuzmuş gibi yaklaşır; bu şudur: planlamaya bir ifade mantığı [explicandum] olarak değil bir baz [datum] olarak yaklaşır. Dolayısıyla bu adımı attıktan sonra ana kuram, en temelinde kendini yansıtan ve kendini idame ettiren planlamayı (eylem olarak anılan) genel ve soyut bir rasyonaliteyle veya daha özgün olarak kuramdaki bilinçli amaçlı eylem ve iyileştirici sorun çözücü hesaplarla eş tutarak kentsel planlamadaki tarihsel olarak somut ve özgün her şeyi doğrudan aşar/üstün gelir. Bu süreçte kapitalizm içindeki kentsel planlamanın kesin anlam ve içeriği kaybolur; ve planlama süreci tarih-üstü (ama, tekrar, ampirik olarak anlamsız) bir yöntemle yükselir. Daha da fazlası, kapitalizmin mevcut sosyo-politik ilişkilerine yapmacık üstünlüğünün/aşkınlığının bir sonucu olarak, ana planlama teorisi, farkında olarak veya olmayarak kendisini kentsel ortamdaki tüm kolektif müdahalelerin doğal olarak siyasal niteliğini tanımaz hale getiren bir ideoloji olarak sunar ve daha da fazlası kolektif müdahaleyi karar alma ve kentsel yönetimin genel tarafsız kurallarıyla uyumlu

olarak yürüten tamamıyla yönetsel bir konuya benzeterek bu ideolojik işlevin altını doldurur. Bu yolla, ana kuram eşzamanlı olarak pratikteki kentsel planlamayı depolitize eder ve meşrulaştırır. Aynı şekilde, kentsel planlamanın pratikteki kabul edilen başarısızlıkları ve yetersizlikleri, ana kuramın gözüyle bakıldığında, kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkileri sistemi içinde planlamanın gerekli ayrılmazları değil basit insani, teknik ve bürokratik başarısızlıkları olur.

Ana planlama kuramının tüm bu farklı eleştirisi ve değerlendirme noktalarından tek bir baskın sonuç çıkar: ana kuramın anlamı ve doğası

a) bir taraftan bu tür müdahaleleri engellerken ve onlara karşı çıkarken diğer taraftan daha da gerginleştiren planlama müdahalelerini isteyen,

b) maddi getiri ve cezaların dağıtımının (ve yeniden-dağıtımının) çeşitli şekillerinde doğası gereği masif sistematik hatalar üreten devlet müdahalelerine neden olan veya devlet müdahalelerinden olan,

sosyal ve mülkiyet ilişkilerine sahip bir toplumda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ideolojik ve af talep edici işlev gören bir şey olarak görülürse açıklanabilir.

Kusurlu Reddetme

Tabii ki, son zamanlarda ana planlama teorisinin yapmacık tarih-ötesi rasyonalitesinin planlama yazınında önemli bir eleştirisi yapıldı. Bu eleştiri kentsel planlamanın doğal olarak siyasal (veya en azında çelişkili) doğasına ilişkin açık önermelerle desteklendi. Ancak, bu eleştirinin kendisi bu şekilde kapitalist meta üreten toplumun temel anlamı ve doğasıyla ilgili kendi-bilincinde olmadığı sürece mistikleşmiş ve kendi kendini sınırlayan olur. Bu şekilde ana kuramın kusurlu bir reddidir ve tamamıyla bir iç kritik olarak ana kuramın bir parçası şeklinde kalır.

İlk aşamada, Kuzey Amerika'daki birçok kentsel planlama analizcisi bol miktarda farklı ve yarışan sosyo-kültürel grubun olduğu bir toplum bağlamında planlamanın rolünü sorgulamaktadır. Dolayısıyla, Davidoff (1965), örneğin, şunu söylemektedir: bireysel plancılar Kuzey Amerika şehirlerinin belirgin sosyal heterojenliğine, ilgileri ve davranışları kendi ilgi ve davranışlarıyla uyumlu olan insanların savunucusu olarak yanıt

üretebilirler. Aynı zamanda, böyle bir savunuculuğun genel kamu çıkarlarını koruduğu ileri sürülebilir çünkü bu şekilde hareket ederek plancılar planlamada tam katılımcı demokrasiyi koruma ulvi sosyal amacına hizmet eden bir ajan olabilirler (Porteous, 1977). Bu noktaya aşağıda yeniden döneceğiz.

İkinci aşamada, kentsel planlama yazını son zamanlarda yurttaş katılımına oldukça yer vermeye başladı. Yurttaş katılımı hareketi pratikte özellikle şehir içi bölgelerinde çok gerçek hayal kırıklıkları, çelişkiler ve belirsizliklere yanıt oldu. Aynı zamanda, yurttaş katılımı, planlama kuramının genel ortamına giren bir çeşit kavramsal kötü kokulara [effluviu] neden oldu. Özellikle yurttaş katılımı hareketinden bir şekilde türetilen kavramsal yazının çoğu kentsel planlama konularında tümüyle demokratik karar alma süreçleri için bariyerlerin tanımlanması ve kaldırılması ile (savunucu planlama gibi) ilgilendi. Bu yaklaşım, farklı elit grupların bilinçli veya bilinçsiz ajanları olarak çeşitli şekillerde suçladıkları yerleşik planlama bürokrasisine yaptıkları eleştirel saldırı nedeniyle oldukça kayda değerdir. Bu nokta Porteous (1973:317) tarafından basılan bir ders kitabında çok net bir şekilde vurgulanmıştır.

Birçok şehirde siyasal süreçler, seçilmiş kararvericiler arasında kendi fikirlerini hissettirebilen ve uzlaşmaya varma kabiliyetine sahip etkin üst-sınıf insanlardan oluşan güç elitleri tarafından manipüle edilir. Seçilmiş kararvericiler genellikle gayrimenkul gelişimi ile güçlü şekilde bağlantıları olan kişilerdir... Güç elitleri okul yönetimlerinde, planlama komisyonlarında, üniversite yönetimlerinde çakışan temsilcileriyle; bankaların, inşaat firmalarının, ipotek şirketlerinin ve medyanın yönetilmesiyle; ileri gelen kulüplere, yardım kuruluşlarına ve sivil toplum örgütlerine üyelikleriyle kendi çıkarları için daimi bir baskı yaratırlar. Bu tür yapıların üyelik durumunun bir incelemesi kendini tekrar eden, kentsel çevrenin gerçek plancıları olan küçük bir grup insanın isimlerini ortaya çıkaracaktır.

Başka bir yerde (Reweis ve Scott, 1977) “manipüle edilmiş şehir kuramının” kesinlikle küçük düşürücü kuralı altında bu tür bir analizi eleştirdik. Bununla ilgili burada söylenecek şey şudur: bu yaklaşımı güç elitleri ampirik bir şekilde var

olmadıkları (tabii ki mevcutlar) için değil; planlama sürecinin bu tür bir kuramı, güç elitlerinin kendilerini kaptırdıkları, içine katılan insanlardan ve özgün örgütlenmelerden görece bağımsız şeylerin süregiden düzeninin küresel sosyal mantığını tanımlamakta tamamıyla başarısız olduğu için eleştirdik. Kentsel arazi ilişkilerindeki planlama müdahalesinin derinlerde yatan nedenlerini görmekteki başarısızlığı nedeniyle bu tür kuramlar kolay ve en sonunda siyasal olarak etkisiz nominalizme dönüşür.

Daha da fazlası, savunucu planlama ve yurttaş katılımı hareketinden doğan planlama kuramı çeşitlerinin ikisi de gerçekten meta üreten toplumun iç mantığına kendi-bilincinde olmadıkları için onların, temel kentsel planlama sorunu basitçe planlamaya tam demokratik katılımı genişletme ve güvence altına alma sorunudur şeklindeki sonuçları sığ, mistik ve kendi kendini çürüten bir sonuçtur. Tabii ki şunu önermiyoruz: demokratik katılım hedefi değersiz bir hedeftir; tersine bu hedefi tereddütsüz destekliyoruz. Sadece, tüm kolektif kararlara kusursuz demokratik katılım bile ilk aşamada kolektif kararlar için çağrıda bulunan özgün irrasyonelere neden olan temel sosyal ve mülkiyet ilişkileri üzerinde beklenen şekilde kontrol sağlamaz. Gerçekten bildiğimiz gibi, demokratik tercih bu ilişkiler üzerinden olur. Pratikte, kapitalist toplumlarda gerçek demokratik kontrolün (ve insan özgürleşmesinin) sınırlarını genişletme sorunuyla her ne şekilde uğraşsak uğraşalım, demokratikleşmeye ısrarlı şekilde direnen derinlere yerleşmiş sosyal dinamiklerin özellikleri hakkında oldukça net olmalıyız. Ana [planlama kuramının] iç eleştirisi, kentsel çevre üzerinde anlamlı bir demokratik kontrole güçlü yapısal engellerin çıkmasını anlamada başarısız olduğu için, onun basit savunucularının temel sorunlardan kaçındığını görmemektedir. Bu yolla iç eleştiriler kendini ana [planlama kuramı] ile en sonunda bir uzlaşma içinde olarak kurgular: her iki durumda da kentsel planlamanın soyut iyileştirici potansiyeli sınırsız olarak görülür.

Geleneksel Planlama Kuramının İdealist-ütopyacı Temelleri

Önceki önermelerin çoğu geleneksel planlama (ya ana çeşidi veya onun yarı-reddi) teorisinin merkezindeki temel safсата bilgiliciliğe yönelmiş görünmektedir. Bu safсата bilgilicilik, sadece

geleneksel planlama kuramcılarının kendileri tarafından muğlak biçimde anlaşılabilen merkezi ve yaygın idealist-ütopyacı epistemolojiden oluşur. Ancak, bu epistemolojinin doğası, planlama yazınında sürekli görülen (doğrudan ve dolaylı olarak) temel bulmaca bağlamında ne ise onun için ortaya çıkarılmaktadır. Dolayısıyla, biraz önce ortaya koyduğumuz gibi, bir taraftan mevcut planlama kuramları dünyası ile diğer taraftan pratik kentsel müdahalenin gerçek dünyası arasında kesin bir uyumsuzluk vardır. Biri düzensizlik ve mantıksızlıkla dolu olan diğeriyle ilişkili olarak düzen ve mantığın en güzel örneğidir. Dolayısıyla geleneksel kuramcılar, kuramla gerçek arasındaki bu uyumsuzluğu, planlama kuramı her koşulda dünyayı olduğu gibi tarif etme girişimi değil ama nasıl olması gerektiğini tarif etme girişimidir fikrini ortaya atarak aşma girişiminde bulunur. Dolayısıyla planlama kuramı kendisine irrasyoneliteri rasyonelleştirme görevini verir ve dünyanın bir dizi soyut, bağımsız ve aşkın normla ilişkisini kurarak kendisini sosyal ve tarihsel gerçeklik içinde gerçekleştirmeye çalışır (Hegel'in dünya ruhu gibi). Bunda çağdaş planlama kuramının idealist-ütopyacı temleri yatar. Geleneksel kuram bilinci (fikir, arzu, ruhsal durum vb.) sosyal olarak var olmanın özerk ve tekil tanımlayıcı olarak gördüğü için idealisttir. Geleneksel kuram insan topluluğunu, arzunun/isteğin basit eylemleri aracılığı ile sonsuz şekilde müzakere edilir olarak gördüğü için ütopyacıdır. Dolayısıyla, geleneksel planlama kuramcılarının kaçınılmaz ve tek taraflı olarak, pratikte kentsel planlamanın çeşitli başarısızlıkları sadece insan düşüncesinin başarısızlığının ürünüdür sonucuna varmaları şaşırtıcı değildir.

Önceki tartışmalarımız bu konuların eleştirisinin temelini hazırlamıştı. Bu noktada, temel noktaları tekrar etmeye ihtiyacımız var. Birincisi, dünya olduğu şekliyle kesinlikle bilinçli kolektif eylemler ve tercihler için sayısız fırsatlar sunar. Ancak bu fırsatlar objektif olarak verilmiştir; onlar ne plancıların kafalarında icat edilmişlerdir ne de zeki kuramsal analizle yaratılmışlardır; basitçe, ne iseler veya ne değilseler onun için ortaya çıkarlar. İkincisi, sonuçta pratikte gerçekleştirilebilir fikirler olarak planlama fikirleri verili tarihsel koşulların yansımalarıdır veya onlardan doğar. Dolayısıyla, örneğin, kentsel ulaşım planlaması büyük şehirlerde yoğun, değişmez ve

her zaman mevcut dolaşım probleminin tarihsel doğuşundan sonra bir işe yarayan fikirler sistemi olarak gelişir. Bu fikirler sisteminin daha sonra çeşitli ideolojik unsurlarla birleştirilmesi gerçeği bizim onun temel maddi orijininin uzaklaşmamızı gerektirmez. Üçüncüsü, bugün kentsel planlamanın metafiziksel zorunluluklarına karşın gerçek zorunlulukları, (geniş anlamda) net gelirin bölüşümü sorunu ve onun türevi olan kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin yeniden-üretimi sorunu üzerindeki kapitalist toplumdaki temel çelişki ile örülmüş ve onlara somut anlamı verilmiştir. Bu kent plancılarının görünüşte farklı pratik kaygılarının gerçekten bilimsel bütünlükçü kuramını en sonunda olanaklı kılan materyalist ve anti-ütopyacı kalkış noktasıdır. Bu, gösterdiğimiz gibi, soyut evrensel normlara ihtiyaç duymayan bir kuramdır.

İdealist-ütopyacı sorunsalın açık yetersizliklerine rağmen, planlama kuramının birçok yeni yeniden-önermesi onun yardım talebine her zaman, gerçekten, karar verilmiş şekilde yanıt vermiştir. Bu yeniden-önermeler kendi ekstrem ve kaçınılmaz sonucunu, insanlık tarihinin tek esasından [noumenon] tek yanlı olarak ilerlemesi sanısına taşımaya çalışır. Çünkü, eğer bilinç sosyal değişimin gerçekten mutlak kaynağı ise kentsel planlamanın gerçekten değişmez kuramı insan psikolojisinin içinde bir yerlerde keşfedilebilir olmak zorundadır. Planlama kuramı üzerine olan son birkaç açıklama sadece popüler psikoloji sınırında kalmayıp, ama aynı zamanda oryantal mistisizme (Friedman, 1973) ve hatta normal-ötesi zihinsel güçlere (Michaels, 1974) ricacı olmaktadır. Daha genel olarak, mevcut kentsel çıkmaz ve sorunlara ilişkin kesin ve güçlü çözümler olarak diyalog, hassasiyet, iletişim ve sorumluluk/adanmışlık gibi konular üzerinde oldukça yaygın ve güncel tartışmalar vardır. Friedmann'ın (1973) güncel çalışması bu noktayı kusursuzluk olarak aktarmaktadır.

Önceki önermelerimizle aynı çizgide, idealist planlama kuramının bu mutlak formları sadece geçici olabilir; onlar kendi kendini kutlayan ve daima, oluşu (öznellik) bilgiden (nesnel bağlam) ayıran bozulmuş insanlığın son noktasını temsil eder. Daha da fazlası insan öznelliği, tarihin tek yönlü motive eden gücüne dönüştürüldüğünde, kentsel planlamanın güncel yazınına sık sık dadanan bir çeşit Manihaizm'e [iyilik ve kötülük

ikiciliğine dayanan bütün öğretileri adlandırır] dönüşür. O da doğrudan masumiyet ve ümitsizliğe yol açar, şöyle ki: bir taraftan kişisel, psikolojik ve moral değişim süreciyle dünyanın hastalıklarının bir şekilde yoluna koyulacağı yönündeki masumiyet, diğer taraftan insan topluluğunun yücelen duygu ve inanışlara acayip ve beklenmedik şekilde bağışık olmaları gerçeğinden kaynaklanan ümitsizlik.

Geleneksel Planlama Kuramının Çıkmazı

Geleneksel planlama kuramı kendini dünyaya mantıklı ve iç tutarlılığı olan fikirler sistemi olarak sunar. Ancak, temel ampirik gerçekliği açıklamada ve yanıtlamada dramatik şekilde başarısız olur. Tersine, kentsel planlama aktivitelerinin gerçek evreninin bütüncül olarak anlaşılmasına engeller oluşturur. O, kelimenin tam anlamıyla, ideolojidir. Ve ödenmesi gereken bedeli hepimiz herhangi bir gerçekle onun ideolojik yansıması ilişkisiz olduğu zaman öderiz. Bizi sonsuza değin önümüzde duran gerçek fırsatlara karşı körelten tamamıyla öznel iyimserlik (ideolojinin içine inançlarımızı kattığımız zaman) ile tamamıyla öznel kötümserlik (çıplak gerçekler içine ideolojimizi kattığımız zaman) ebedi ikilemi arasına atılırız.

Masumiyet ve Ümitsizliğin Ötesi

Önceki tartışmaların çoğu, kentsel planlama sürecini somut bir sosyal ve tarihi olgu olarak yerleştirmeye dönük bir girişimdi. Bu işe planlamayı kentleşme içine gömerek, kentleşmeyi de kapitalist toplumun özgün küresel çerçevesi içine yerleştirerek yapmaya giriştik. Bu açıkça daha kalıcı olay ve yapılardan daha az kalıcı olaylar ve yapılar üreten bir yöntemdir, ama bunu kapitalist sosyal düzenden kentleşme, kentleşmeden planlama çıkarken beliren özel dönüşüme çok net bir ilgi gösteren şekilde yapar. Yukarıda geliştirilen tüm nedenlerden dolayı şunu düşünüyoruz: bu çağdaş kentsel planlamayı anlama ve açıklamaya dönük herhangi bir deneme girişiminde bulunmanın özellikle etkili ve entelektüel olarak disiplinli bir yoludur. Daha da fazlası, bu yöntem tamamıyla kentsel planlamanın sade ve çetin bağlamsal ortamını ortaya sermeye çalıştığı için kaçınılmaz olarak gerçek engeller, ama aynı zamanda kentsel planlama pratiği için gerçek olanaklar çıkarır.

Bir şey çok net şekilde anlaşılmıştır. Bugün kentsel planlama, kent yaşamı artan şekilde devlet tarafından yönetilmeye başladıkça, artan şekilde siyasallaşmıştır. Aşamalı olarak, planlama kapitalist toplumun temel sınıfsal çelişkileriyle ilişkili olarak görece marjinal konumdan merkezi bir konuma doğru kaymaktadır. Daha özeldir, geç kapitalist toplumlarda arazi, emek ve sermaye piyasası aracılığı ile geleneksel kapitalist elde etme kanallarına ek olarak devlet planlama aygıtı aracılığı ile net gelir paylarında [ayrı] bir elde etme kanalı olarak önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Önceki tartışmalarımızda göstermeye çalıştığımız gibi bu farklı elde etme yolları sosyal gerçekliğin bağımsız ortamları değildir; ama diyalektik olarak birleştirilmiş bütünlüğün parçalarıdır. Daha da fazlası, onlar kapitalist toplumlarda sosyal refahın paylaşımı ve daha da önemlisi insan özgürleşmesi üzerindeki siyasal mücadelenin alması çansız yansımalarıdır.

Bu çatışmanın zaruri/asli tekilliğine rağmen, Kuzey Amerika toplumlarında kendi-bilincinde siyasal eylem içsel olarak parçalanmış ve organize olamayan hareketlerin şaşkınlık uyandırıcı çeşitlerine ayrılmaya eğilimlidir. Tüm bu hareketlerden önemli olan üç tanesine burada sunduğumuz analiz yöntemleri merkezi olarak uygulanmıştır. Birincisi, emek hareketi, çalışma ortamında ücretlerine ilgisini yoğunlaştırarak daha iyi bir yaşam kalitesi ister. İkincisi, yurttaş hareketi kentsel çevre kalitesini iyileştirmek için çeşitli yollarla baskı yapar (yanlış biçimde bu çevreyi kapitalist toplumun genel bağlamından koparılmış şekilde görmeye eğilimlidir). Üçüncüsü, kadın hareketleri yalnız evde ve işte cinsiyet rollerinin tekrarlanması sorununa saldırmıştır. Bu hareketlerden her biri geniş (kentsel) topluluktaki bazı özgün insani uyumsuzluklara sahici bir tepkiyi temsil eder. Bununla birlikte geç kapitalist toplumda daimi olarak artan genel yaşamın yeniden-politizasyonu, çalışma mekânındaki sömürü, kentsel çevredeki farklılıklar ve yerinden etmeler ile kadının yaşan şansını sınırlayan baskıcı cinsiyet rollerinin devamı arasındaki yapısal bağların (kapitalist sosyal ve mülkiyet ilişkilerinin yeniden-üretimini tekil süreci ile bu sürecin genel yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinde saklı oldukları gibi) neler olduğunu ortaya koyabilir.

Bu anlamda işçi, yurttaş ve kadın örgütleri arasında ilerlemeci ve karşılıklı olarak faydalı ittifaklar için çok büyük olanaklar vardır. Çelişkili biçimde, büyük tehlike şudur: bu aynı siyasallaşma tamamıyla ters bir etki yaratabilir ve hayatın tüm alanlarında devletin artan dozajdaki müdahalesi gruplar arası ve topluluklar arası düşmanlığı yoğunlaştırabilir. Bu içinde manidar analizin ve siyasal eğitimin, gerçek olanaklar ve gerçekten, kısmen, oluşturacağımız geleceğin tanımlanmasında nihai unsurlar olduğu bir alandır.

Burada geliştirdiğimiz planlama kuramı, baskın şekilde kentleşmiş kapitalist toplumun gerilimlerinin, yerinden etmelerinin ve çelişkilerinin neler olduğunu ortay koymayı denemiştir. Analizimiz kapitalist kentleşme sürecinin merkezinde geriye dönülmez tarihsel bir eğilim olduğunu söylemiştir; yani, kentsel arazi üzerindeki bireysel ve toplumsallaşmış kontrol zorunluluğu arasındaki çelişkiden doğan sosyal momentum. Yapısal nedenlerden dolayı, bu momentum kentsel arazi ilişkisinin daha çok sosyalleşmesi ve daha az hususileşmesi doğrultusunda evrilmektedir. Bunlara ek olarak, bu metindeki görevimizin bir parçası, geleneksel planlama teorisinin açık ideolojik önyargılarını ortaya koymak için o kuramın eleştirisini içermektedir. Geleneksel planlama kuramının tersine, önerdiğimiz analiz şunu söyler: planlama, kapitalist toplumun sosyal ve mülkiyet ilişkilerini aşmaz ve aşamaz, ama o ilişkiler içindedir ve o ilişkilerin bir yansımasıdır; dolayısıyla Kuzey Amerika'da çağdaş kentsel planlamanın gerçek pratik etkileri analitik bir başarısızlığın değil ama kolektif kentsel müdahale için hem yaygara koparan hem de onu reddeden değişmez (ama değişebilir) sosyal ilişkilerin kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Analizimiz (eğer doğruysa) kentsel planlamanın anlamı ve doğası ile ilgili birkaç hayali yok eder ve aynı anda somut ve tarihsel olarak kök salmış sosyal süreç olarak planlama olgusunun kesin bir yeniden-ele alınışı için bir yol açar. Bu beklenen mütevazı başarı ışığında, analizimiz şüphesiz ki alternatif ve ilerlemeci kentsel gelecekler için insan araştırmasını yönlendiren stratejilerin pratik gelişimine katkı yapmıştır.

Referanslar

- Castells, M. (1968) *Y a-t-il une sociologie urbaine?* Sociologie du Travail, 1: 72-90.
- Davidoff, P. (1965) *Advocacy and pluralism in planning*, Journal of American Institute of Planners, 31: 331-338.
- Faludi, A. (1973) *Planning Theory*, Pergamon: Oxford.
- Friedmann, J. (1973) *Retracting America: A Theory of Transactive Planning*, Anchor Press: Doubleday, Garden City, NY.
- Hanbermas, J. (1976) *Problems of legitimation in late capitalism*, in *Critical Sociology*, P. Connerton (ed.), Penguin Books: Harmondsworth, p: 363-387.
- Los, M. (1977) *Epistemology and Planning Theory, A Piagetian Paradigm*, Publication no: 72, Centre de Recherches sur les Transport, University de Montreal, Montreal, Canada.
- Michaels, D.N. (1974) *Speculation on future planning process theory*, in *Planning in America: Learning From Turbalance*, D.R. Godschalk, American Institute of Planners: Washington, p: 35-61.
- Page, J. and Lang, R. (1977) *Canadian planners in profile*, Faculty of Environmental Studies, York University, Downsview, Ontario, Canada, unpublished report presented to the annual conference of the Canadian Institute of Planners.
- Porteous, J.D. (1977) *Environment and Behavior: Planning and Everyday Urban Life*, Addison-Wesley, Reading, Mass.
- Reif, B. (1973) *Models in Urban and Regional Planning*, Leonard Hill, Aylesbury, Bucks.
- Roweis, S.T and Scott, A.J. (1977) *The urban land question*, in *Urbanization Processes and Conflict in Market Societies*, K. Cox (ed), Maaroufa, Chicago.
- Wilson, A.G. (1968) *Models in urban planning: a synoptic review of recent literature*, Urban Studies, 5: 249-276.
- Wirth, L. (1938) *Urbanism as a way of life*, American Journal of Sociology, 44: 1-24.